

HALDENKANALEN

MAI 2015

Haldenkanalen

Da Engebret Soot midt på 1800-tallet startet kanaliseringen av Haldenvassdraget, hadde han én hovedtanke i hodet: Tømmeret skulle fraktes fra de dype skoger til sagbrukene i Halden – raskere, billigere og ikke minst i større volum. Men selv ikke den visjonære Engebret Soot kunne i sin vildeste fantasi forutse hvilken perle og turistattraksjon Haldenkanalen skulle bli. Det er en grunn til at kanopadlere og andre valfarter til kanalen.

Aremark

Innbyggere: 1.406
Areal: 319 km²
Kommunesenter: Fosby
Ordfører: Geir Aarbu (Sp)

Aurskog-Høland

Innbyggere: 15.726
Areal: 962 km²
Kommunesenter: Bjørkelangen
Ordfører: Jan A. Mærli (Ap)

Halden

Innbyggere: 30.328
Areal: 642 km²
Kommunesenter: Halden
Ordfører: Thor Edquist (H)

Kanal til glede og nytte

Denne utgaven av Avisa Grenseland er i sin helhet viet Haldenkanalen. Dette fantastiske anlegget som har gjort mer for vår region enn de fleste i dag er klar over. Kanaliseringen av Haldenvassdraget la grunnlaget for økt velstand på bygdene, og større tilgang til tømmer la grunnlaget for utviklingen av Halden by.

De første årene var Haldenkanalens viktigste oppgave å sørge for at tømmeret ble fløtet sørover. Etter hvert kom dampbåtene, og disse gjorde også samkvem mellom mennesker enklere. Varer ble fraktet fra Halden og oppover til små og større lokalsamfunn. Tømmer og landbruksvarer, inkludert dyr, ble fraktet motsatt vei.

Med årene ble Haldenkanalen mer og mer benyttet til rekreasjon og kommunikasjon. I dag er fløtingen for lengst slutt. Nå er det reiseliv og fritidssysler som preger kanalen. Både lokalbefolkning og besøkende bruker vassdraget og kanalen til fiske, bading, båtliv og padling. Kanalen er en stor turistmagnet.

Det er et stort arbeid å holde kanalen i orden. Haldenvassdragets Kanalselskap jobber kontinuerlig med de tekniske anleggene, og de siste årene er det investert store beløp. Haldenkanalen Regionalpark har som oppgave å legge forholdene til rette for alle som vil drive næring eller annen virksomhet langs kanalen. Regionalparken

skal også bygge merkevare og bidra til å trekke folk til regionen. For å få mest mulig ut av kanalen og vassdraget, er det viktig at vannkvaliteten blir bedre. Det er satt inn mange tiltak de siste 25 årene. Vannområde Haldenvassdraget jobber kontinuerlig med vannkvalitet, tiltak og informasjon.

Idenne avisen kan du lese om hva de tre hovedaktørene gjør og har gjort. Du kan også gjøre deg kjent med kanalen og få vite mer om hvilke attraksjoner som finnes, både i kanalen og i regionen. De som bor her skal vite hvilken perle de har som nærmeste nabo. De som ikke bor her skal vite hva som venter dem når de kommer på besøk.

Gapahuker og bålplasser

De siste årene har Haldenkanalen Regionalpark tilrettelagt for bygging av en rekke nye gapahuker og bålplasser som egner seg godt til rast og overnatting. Plassene er ment for både padlere og andre som liker en natt eller to ute i naturen. De nyeste gapahukene er bygget i solid tømmer og plassert på strategisk steder fra Tistedal i sør til Rømskog og Aurskog-Høland i nord.

Fra arbeidet med å restaurere den gamle båtslippen i Tistedal.

Slippen i Vadet er restaurert

Den gamle slippen i Vadet i Tistedal er restaurert. En rekke lokale håndverkere har lagt ned en stor innsats, og Kanalselskapet har fått eksterne midler til arbeidet.

Restaurering av båtslippen i Vadet har vært en omfattende prosess. Slippen skal betjene alle passasjerbåtene i Haldenkanalen og gjerne også mindre båter dersom den er ledig. Riksantikvaren har bidratt med 4,5 millioner kroner for å gjøre slippen operativ, noe som vil være til stor hjelp ved kontroller og reparasjoner av passasjerbåtene.

Marker

Innbyggere: 3.613
Areal: 413 km²
Kommunesenter: Ørje
Ordfører: Kjersti Nythe Nilsen (Ap)

Rømskog

Innbyggere: 672
Areal: 183 km²
Kommunesenter: Rømskog
Ordfører: Kari Pettersen (KrF)

– Den viktigste motivasjonen bøndene kan ha i arbeidet for et renere vassdrag er å se at tiltakene virker, sier Sigurd Enger, leder i Akershus bondelag og gårdbruker her på Momoen i Aurskog-Høland.

– Vi må være tålmodige

– Jeg har tro på at vi skal få et renere Haldenvassdrag, men jeg mener også at det må forskes mer på hvilke tiltak som virker. Dessuten må vi være tålmodige. Dette er en lang prosess hvor mange må bidra. Men vi må ikke gi opp.

ØVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

Sigurd Enger er leder i Akershus bondelag og gårdbruker på Moe gård i Aurskog-Høland. Gården ligger på Momoen, like ved Løken. Langs eiendommen går Hafsteinelva, som etter en lang ferd sørover til slutt ender i Skulerudsjøen.

– 95 prosent av bøndene i Aurskog-Høland har arealer som sokner til Haldenvassdraget, sier Enger.

– Hvilken holdning har bøndene til kampen for et renere vassdrag?

– Det er naturligvis ulike meninger blant bøndene i Aurskog-Høland. Selv er jeg av dem som er mest positiv til de mange tiltakene som er satt inn de siste 25 årene. Men heller ikke jeg er enig i at alt fungerer like bra. Noen tiltak er justert, og det er bra. Mange har redusert høstpløyingen. Jeg er en av dem. For min del har det gått greit. Med den kompensasjonen vi har fått, har det ikke gått ut over økonomien. Men jeg har jord som egner seg til å ligge i stubb. Ikke alle har det. Derfor må tiltakene nyanseres. Etter en vanskelig vår, og dem har vi en del av, vil manglende høstpløyning gi vesentlig dårligere avling. Det er en økonomisk risiko for bonden å la åkeren ligge i stubb. Kompensasjon er nødvendig for at bonden skal føle at det er verd å bidra.

Motivasjon

– Jeg tror det er viktig å forske mer på hvilke tiltak som fungerer. Vilkårlike og generelle

tiltak gir liten motivasjon. Bøndene har bidratt i mange år, men vi ser ikke så mye til resultatene. Da går det på motivasjonen løs. Vi havner mellom to stoler. Politikerne krever at vi skal produsere mer mat, samtidig som de krever at vi skal sørge for mindre avrenning. Dette går egentlig ikke opp. Man kan ikke alltid få «ja takk, begge deler», sier Sigurd Enger.

– Hva motiverer deg til innsats for vassdraget?

– Min egen samvittighet. På den ene siden ser jeg at jorda forsvinner hvis jeg ikke gjør de nødvendige tiltakene. På den annen side skal jeg si til meg selv at jeg har gjort så godt jeg kan. Derfor er jeg forsiktig med pløyning og sørger for å lage vegetasjonsbelter langs bekker og drag. Men kabalen skal gå opp. Det er en økonomi vi må ta hensyn til. Mange har vanskelige arealer å jobbe med. Derfor er det riktig vei å gå når man setter inn tiltakene på spesielt bratte arealer og heller gjør det frivillig å drive jordarbeiding på flattere arealer.

Langsiktig

– Du virker å være både positiv og godt motivert for å gjøre en innsats for vassdraget. Hva må til for at alle bøndene i Aurskog-Høland inntar samme holdning?

– Det skal godt gjøres at alle endrer syn på saken. Det vil i så fall ta lang tid. Men første bud er å sørge for at de tiltakene som settes inn virkelig virker. Det er vanskelig å motivere seg

for å gjøre noe som gir dårligere økonomi, mer arbeid og som samtidig ikke gir effekt. Derfor må det forskes mer og jobbes hardere for å finne de riktige tiltakene.

– EU krever at Haldenvassdraget skal være rent i 2020. Hva sier du til det?

– Det kan vi bare glemme. Her snakker vi om et mye lengre perspektiv. Men vi kan ikke gi opp. Hvis alle bidrar med gode tiltak, vil vi jevnt og trutt gå i riktig retning, sier Sigurd Enger.

Rekreasjon

– Jo lenger ned i vassdraget man kommer, jo større er aktiviteten blant friluftsfolk og andre som bruker vassdraget til rekreasjon. Kan det være en medvirkende årsak til at det er mindre fokus på vannkvaliteten i nord?

– Det vet jeg lite om. Men det er da folk som bruker vassdraget til rekreasjon her oppe også. Hemnessjøen er mye brukt til båtliv og fiske. I elvene fiskes det, og bading er ikke uvanlig. Alle sier at Bjørkelangensjøen er møkkete. Og det er den jo. Men hvert år kommer massevis av tyskere hit for å fiske gjedde. De er kjempefornøyde. Vannet, selv i Bjørkelangensjøen, er rent sammenlignet med det tyskerne er vant med.

– Men det kan ikke være noen sovepute.

– Selvfølgelig ikke. Vi må gjøre det vi kan, og jeg er ganske godt fornøyd med bøndenes innsats, selv om alt kan gjøres bedre.

Fra Ydersnes til Tistedal

Det er tre slusesteder i Haldenkanalen. Total løftehøyde er 39 meter. Brekke sluser er Nord-Europas høyeste sluser med 27 meter, fordelt på fire slusekammer. Strømsfoss sluse har to meter løftehøyde og ett slusekammer, mens Ørje sluser har ti meter løftehøyde og tre slusekammer.

Haldenkanalen er en rekke avlange innsjøer forbundet av elver og kanaler øst i Østfold og Akershus. Kanalen går parallelt med riksgrensen mot Sverige.

Kilden er ved Dragsjøhanken (286 m.o.h.), sør for Årnes i Akershus, og utløpet er i Iddefjorden i Halden. Kanalen består av store grunne innsjøer. Fra nord mot sør heter sjøene Flolangen, Floen, Bjørkelangen, Botnersjøen, Fossersjøen, (sideinnsjøene Setten, Mjermen og Øgderen), Skulerudsjøen, Rødenessjøen, Øymarksjøen, Aremarksjøen, Aspern og Femsjøen. Sjøene er forbundet med korte elver. Hovedstrengen dannes av Haretonelva, Lierelva, Hølandselva, Ørjeelva, Stenselva og til slutt Tista, som renner fra Femsjøen og ut i Iddefjorden. Haldenvassdraget er vernet i henhold til Verneplan I for vassdrag.

1 Ydersnes

Liten enkel gjestebrygge, kun for daggjester. Ikke avgift. Enkelt miljøtoalett.

2 Skulerud

I nordre ende av Skulerudsjøen i Aurskog-Høland ligger Skulerud. Det var endestasjonen for den smalsporede Urskog-Hølandsbanen, der det populære toget Tertitten trafikkerte strekningen mellom Skulerud og Sørumsand.

Gjestebrygge med strømtilgang, kr 100,- pr. natt. Selvbetjeningskasse på servicehuset. Servicehus m/ handikaptaolett. Dusj krever nøkkelkort som koster kr 200,- pr. sesong. Kortet gjelder også for Ørje, Tistedal og Østre Otteid. Kortet gjelder også for kloakkoppsugingsanleggene på Skulerud, Tistedal og Østre Otteid.

Henvendelse tlf. 92 82 66 10.

Ett kort pr. fritidsbåt/bil. Båtutsettingsrampe. Selvbetjeningskasse ved utsettingsrampe.

3 Ørje

Ørje sluser i Marker ligger mellom Øymarksjøen og Rødenessjøen. Slusene ble bygget i årene 1857-1860, samtidig med Strømsfoss sluser. Slusene er hånddrevet, akkurat som de var ved åpningen i 1860.

Oppstrøms: Gjestebrygge med strømtilgang, kr 100,- pr. natt. Servicehus med handikaptaolett. Dusj krever nøkkelkort som koster kr 200,- pr. sesong. Kortet kan kjøpes på Sluseporten Båtcafé, Kanalmuseet og Mosbæk bensinstasjon i Ørje. Kortet gjelder også for Skulerud, Tistedal og Østre Otteid. Ett kort pr. fritidsbåt/bil. For Ørje kan også nøkkelkort kjøpes for kr 50,- pr. dag. Kortet betales med kr 200,- og tilbakebetaling skjer når kortet leveres tilbake. Båtutsettingsrampe. Ca. 300 m gangavstand til bensinstasjon. Gratis trådløst nettverk i gjestehavna.

Ørje sluser: Sluseanlegg fra 1860. 10 m løftehøyde, 3 slusekammer.

Nedstrøms: Gjestebrygge ved Kanalmuseet: kr 50,- pr. natt. Ikke strøm. Høvleritomta: Gjestebrygge: kr 50,- pr. natt. Båtutsettingsrampe: Selvbetjeningskasse ved utsettingsrampe. Ikke strøm. Gratis trådløst nettverk i gjestehavna oppstrøms Ørje.

4 Ysterudvika

Båtutsettingsrampe.

5 Østre Otteid

Gjestebrygge med strømtilgang kr 100,- pr. natt. Servicehus med handikaptaolett. Dusj og klesvask krever nøkkelkort som koster kr 200,- pr. sesong. Kortet gjelder også for Skulerud, Ørje og Tistedal. Videre gjelder kortet for kloakkoppsugingsanlegget i Østre Otteid, Skulerud og Tistedal. Selvbetjeningskasse på servicehuset. Båtutsettingsrampe. Gratis trådløst nettverk i gjestehavna.

6 Strømsfoss

Strømsfoss sluse i Aremark har to porter og ett kammer. Slusa, som sto ferdig i 1860, ligger mellom Aremarksjøen og Øymarksjøen. Slusekanalen ble hugget ut i fjellet drøyt femti meter fra fossen og det naturlige elveløpet. Dermed ligger landhandleriet og kanaltangen på en øy i kanalen.

Gjestebrygge bak landhandel og gjestebrygge vest for Kanaltangen, begge med strømtilgang, kr 100,- pr. natt.

Gjestebrygge øst for Kanaltangen, kr 50,- pr. natt. Selvbetjeningskasse på uthus ved slusemesterboligen.

Passasjerbåtbygge nord for slusene har oppsugingsanlegg for kloakk fra båter. Ta kontakt med slusemester. Servicehus vest for slusemesterbolig med handikaptaolett. Myntautomat, kr 10,- for å dusje. Sluse fra 1860. 2 m løftehøyde. Båtutsettingsrampe nedstrøms fossen, ved «Møllerens Hus».

7 Skjæra

Gjestebrygge. Grunn adkomst. Kun for daggjester. Ikke avgift. Enkel toalettløsning.

8 Skodsberg

Solid steinbrygge på vestsida av kanalen. Kun for daggjester. Ikke avgift. Båtutsettingsrampe nord for Skodsberg Bru på østsida av kanalen.

9 Tripperød

Gjestebrygge. Kun for daggjester. Ikke avgift.

10 Brekke

Brekke sluser i Halden ligger mellom Femsjøen og Aspern. Det opprinnelige anlegget sto ferdig i 1853. Nåværende sluser sto ferdig i 1924.

Gjestebrygge oppstrøms og nedstrøms slusene, kr 50,- pr. natt. Selvbetjeningskasse på uthus ved nest øverste sluseport. Enkelt miljøtoalett oppstrøms. Servicehus ved parkeringsplass med handikaptaolett og dusj.

Brekke sluser: Sluseanlegg fra 1924. Nord-Europas høyeste sluseanlegg med 27 m løftehøyde. Fire slusekammer.

Anleggsbrygge: Gjestebrygge, kr 50,- pr. natt, selvbetjeningskasse på uthus ved nest øverste sluseport ved Brekke sluser. Enkelt miljøtoalett.

11 Tistedal

En båtut på Haldenkanalen starter eller slutter i Tistedal. DS «Turisten» og MS «Strømsfoss» har anløp her ved Tangen brygge.

Tistedal i Halden kommune er et av landets eldste og mest tradisjonsrike industristeder. Norges første store industribedrift, Bomulds-spinderiet, ble anlagt her i 1813.

Gjestebrygge med strømtilgang, kr 100,- pr. natt. Selvbetjeningskasse på servicehuset. Servicehus: Dusj krever nøkkelkort som koster kr 200,- pr. sesong. Kortet gjelder også for Skulerud, Ørje og Østre Otteid. Videre gjelder

AKERSHUS

kortet for oppsugingsanlegget i Tistedal og for oppsugingsanlegget på Skulerud og Østre Otteid. Kortet kjøpes på Best Bensinstasjon i Tistedal. Bensinstasjonen har egen brygge nedstrøms gjestehavna. Ett kort pr. fritidsbåt/bil. Båttutsettingsrampe.

12 Rømskog
Øvre del av Dalslands kanal. Mulighet for båtutsetting og enkle overnattings- og toalett-løsninger.

BÅTSTØRRELSE I KANALEN: Maks mål i hovedleden Tistedal-Skulerud: 1,6 m dyptgående, 6,0 m bredde, 24,0 m lengde og 5,7 m masthøyde. I Hølandselva (nordover fra Skulerud til Ydersnes) varierer maks dybde og høyde sterkt med vannføringen.

Bolig og fritidsbolig i ett. Slik kan du bo i Østfolds perle; Rømskog. Foto: Jørn A. Fjeld.

Østfolds perle

Rømskog kaller seg Østfolds perle. Dette bildet forteller mye om hvorfor. Det finnes mange slike idyller i Rømskog.

ØVIND OTTERSEN, TEKST

Det er ikke rart at mange har hytte i Rømskog. Her er det flott natur, mye fisk og masse deilig stillhet. De fastboende, derimot, trenger ikke hytte. De har bolig og fritidsbolig i ett.

Via Otteid

Rømskog er med i Haldenkanalen Regionalpark, men kommunen sokner ikke direkte til vassdraget. «Vannskillet» går på fjellet der Rømskog og Marker møtes.

Historisk sett er Rømskogs link til Haldenvassdraget blant annet knyttet til det faktum at Rømskog og Rødenes tidligere var én kommune. Dessuten ble det fløtet tømmer ned til Stora Lee og derfra over til Haldenkanalen gjennom anleggene på Østre og Vestre Otteid.

Rømskog er Østfolds minste kommune. Og kanskje den vakreste. Kommunen ligger helt oppe i det nordøstre hjørnet av fylket. Nesten som en arm inn i Akershus. Det er da også Setskog i Aurskog-Høland i Akershus som er Rømskogs nærmeste nabo. Rømskogs unge går på skole på Bjørkelangen, og mange voksne jobber der.

Østfold

For noen år siden spurte vi daværende ordfører Nils Nilssen (Ap) om rømsjingingene er østfoldinger eller akershusinger.

– Jeg har Østfold-bunad, svarte Nilssen.

SVERIGE

ØSTFOLD

Halden

Tistedal

Brække

Frollnes-tjønnen

Store Èrte

Holvann

AREMARK

Aspern

106

21

11

10

9

8

7

6

5

4

3

21

Ørje

MARKER

OSLO

E-18

evannet

Frønes-sjøen

Øymark-sjøen

Bøens-fjorden

Kolbjørnvik-sjøen

Store Le

Østre Otteidvika

21

3

4

Rødenes-sjøen

21

Langvannet

Rørmungen

126

Rømsjøen

12

125

1

Skulerud

Skulerud-sjøen

2

115

Østern

115

Mjermen

Vortungen

Akershus

Vannområde Haldenvassdraget

Selv om vannkvaliteten varierer fra god i sør til mindre god i nord, har Haldenkanalen i hele sin lengde utallige naturperler å by på. Fra kanoen eller kajakken kommer man tett på idyller som dette.

Vannområde Haldenvassdraget organiserer vannforvaltningsarbeidet i vassdrag, grunnvann og kystvann som drenerer til Iddefjorden, fra Sponvika i fjordmunningen til Bakke i de indre delene av fjorden.

ØVIND OTTERSEN, TEKST

Aurskog-Høland, Marker, Aremark og Halden deltar sammen med andre myndigheter og interessegrupper. Utvalget ledes av ordfører Geir Aarbu i Aremark kommune. Prosjektleder i Vannområde Haldenvassdraget er Finn Grimsrud, som har sitt sekretariat like nord for Bjørkelangen.

De store sjøene i Haldenvassdraget har vært overvåket systematisk siden 1975 og det finnes også resultater tilbake til 1965.

Gammel havbunn

Haldenvassdraget er et av de store elve og innsjøsystemer i Østfold, med en total lengde på 149 kilometer og et samlet nedbørsfelt på 1.588 kvadratkilometer. Kildene er ved Dragsjøhanken i Nes kommune i Akershus; utløpet er i Iddefjorden ved Halden.

Vassdraget grenser mot Sverige i øst og er et typisk lavlandsvassdrag. Skog og åslandskap, sammen med utstrakte jordbruksområder på tidligere gammel havbunn (leire), preger nedbørfeltet. Vassdraget karakteriseres ved store, forholdsvis grunne innsjøer (Bjørkelangen, Hemnessjøen, Rødenessjøen, Øymarksjøen, Aremarksjøen, Aspern og Femsjøen) med korte elvestrekninger mellom.

I Akershus ligger nedbørsfeltet hovedsakelig i Aurskog-Høland, mens det i Østfold omfattes av kommunene Marker, Aremark og Halden.

Kanaliserings

Haldenvassdraget ble regulert med dammer, sluser og kanalisering allerede i 1850-70. Det var med tanke på fløtning, båttransport og møllebruk. De gamle slusesystemene er fremdeles i bruk og benyttes stort sett til turistbåttrafikk.

Det er fem vannkraftanlegg i vassdraget, og det er planer om ytterligere to i de nedre delene.

Spesielt i de øvre delene er Haldenvassdraget påvirket av for stor næringsstilførsel. Landbruksrelatert forurensning i form av nærings-salter og jordpartikler påvirker vannkvaliteten, sammen med sanitærvløp fra befolkningen. Det er årvisse oppblomstringer av blågrønnalger i Bjørkelangensjøen, og av og til også i nedenforliggende innsjøer. Vannkvaliteten bedres nedover i vassdraget, og Femsjøen benyttes som drikkevannskilde av Halden kommune.

Vernet

Deler av området er forsuret etter påvirkning av langtransportert forurensning. Det pågår utstrakt kalking i vassdraget.

Det er vesentlig hvitfisk i vassdraget, med ulike karpfisker, abbor og gjedde som dominerende arter. Det er også edelkreps i vassdraget, men den er truet av krepsepest som har opptrådt ved flere anledninger og ført til massedød. I utløpselva Tista er det reetablert en laksebestand i senere år.

Hele Haldenvassdraget er vernet mot kraftutbygging.

AVLØP FRA SPREDT BEBYGGELSE

Alle de fire kommunene vedtok omtrent likelydende lokal forskrift i 2007/2008, med tilhørende framdriftsplan. Med lokal forskrift kan kommunene kreve at huseiere som ikke har godkjent rensing av kloakken, må skaffe seg det ved å bygge et renselanlegg alene, i samarbeid med naboer eller koble seg til det kommunale ledningsnett. Alle kommunene har fulgt opp arbeidet.

Aurskog-Høland

Kommunen har 2.200 eiendommer som ligger spredt og med liten mulighet til å koble seg til kommunalt nett. Arbeidet med å sende ut pålegg om oppgradering til huseiere startet i 2009, og de siste fikk brevet fra kommunen i 2014. Endel hadde godkjente anlegg fra tidligere, noen har koblet

seg til kommunalt nett ved å grave seg fram til den kommunale ledningen, noen har fått utsettelse, og det er noen etternølere. Ved utgangen av 2014 hadde 1.350 husstander fått egen utslippstillatelse. I snitt koster et anlegg opp til 100.000 kroner, slik at det er/ blir investert omlag 130 millioner kroner i nye renselanlegg. I tillegg kommer investeringskostnader for alle som kobler seg kommunalt nett.

Marker

Ved oppstart i 2009 var det i Marker 760 hus som lå spredt og uten godkjent rensing av kloakken. Alle huseiere har fått pålegg om oppgradering/ eventuelt påkobling til kommunalt nett, og de siste har frist til juni 2016. Det er noen etternølere som ikke har overholdt fristen fra kommunen. I

delene av kommunen er det bygget eller blir det bygget trykkavløpsnett hvor åtti husstander vil koble seg til. Når Marker i hovedsak har gjennomført sin opprydding, vil det være investert 75 millioner kroner.

Aremark

Aremark hadde ved en gjennomgang i 2008 cirka 370 husstander som ikke hadde godkjent kloakkrensning. Aremark har vedtatt å legge kommunal ledning, trykk-avløp, til storparten av innbyggerne og hytteboerne, en ambisiøs plan med en rask gjennomføring. En har ikke startet systematisk å pålegge hytter med innlagt vann om å skaffe rensing på kloakken.

De som ikke får anledning til å koble seg til denne ledningen på grunn av for stor avstand, vil få pålegg om oppgradering. Bygging/graving starter i år og vil være fullført innen 2019.

Man fører vann ut og kloakk tilbake. Når Aremark har gjennomført sin plan, vil det være investert 300 millioner kroner.

Halden

Ved oppstart i 2008 var det 1.300 boliger uten godkjente renseløsninger som kommunen ikke hadde planer om å legge kommunal ledning fram til. Arbeidet har gått etter oppsatt plan. Mange har installert minirenselanlegg, forholdsvis mange har koblet seg til kommunal kloakk, og det er også valgt private trykkavløpsløsninger hvor kloakken føres fram til kommunal ledning. Kommunen har gitt investeringsstilskudd til kostnader over kr 100.000. Halden har også mange hytter rundt Iddefjorden, hvor noen har innlagt vann, men denne problematikken har en ikke grepet fatt i foreløpig.

KOMMUNALE KLOAKKANLEGG

Det jobbes godt i alle kommunene med å bedre rensingen av kloakk i de kommunale anleggene. Utfordringene er:

- **Selve renseanleggene.** (Renser kloakken som kommer fram til anleggene).
- **Ledningsnett.** (Lekker inn vann som ikke skulle vært der eller renner ut i grunnen på grunn av gamle dårlige rør. Videre er det noen steder fellesledning for kloakk, spillvann, dreisvann og overvann, som overbelaster ledningsnett og renseanleggene ved mye nedbør slik at kloakk går urensset ut).
- **Feilkoblinger.** (Separerer kloakk og overvann, spillvann og dreisvann slik at kloakk går i feil rør og går urensset ut. Det kommer for mye vann inn på renseanlegget som medfører utslipp av urensset kloakk).

Aurskog-Høland

Kommunen har investert store summer i nye renseanlegg og i ledningsnett de siste årene. Det gjenstår noe utskifting av gamle rør i sentrumsområdene på Bjørkelangen og Aursmoen. Videre graver en nå de siste av kommunale ledninger ute i distriktet,

slik at alle etter planen blir koblet til kommunalt nett.

Hovedutfordringen for Aurskog-Høland er feilkoblinger, slik at kloakken kommer i feil rør og for mye vann ledes inn på renseanlegget ved mye nedbør. Det resulterer i overløp av urensset kloakk. Kommunen har ansatt et eget team som driver med feilsøking og retting av disse feilene. Det er en stor og tidkrevende oppgave.

Marker

Marker har bare kommunalt renseanlegg for områdene i og i nær tilknytning til Ørje sentrum. Kommunen skal også eie pumpestasjoner og rør i forbindelse med byggingen av trykkavløpsnett.

Hovedutfordringen for Marker er gamle rør under Ørje sentrum – fellesledning for kloakk og overvann. Arbeidet med separering og sanering er i gang. I 2014 ble det skiftet ut en strekning på 800 meter, og det er planer for videreføring i år. Dette vil medføre at det kommer mindre vann fra overvann inn på renseanlegget, noe som igjen vil redusere mengden urensset kloakk ut i vassdraget.

Aremark

Det kommunale renseanlegget er planlagt forbedret og oppgradert samtidig som en kobler til flere abonnenter.

Halden

Halden kommune har fire små, oppgraderte renseanlegg som fungerer godt ute i distriktet, men Halden henger noe etter med å ta god nok hånd om kloakkhandteringen i sentrum. Politikerne vedtok «Hovedplan vann og avløp 2012», som beskriver en utbedring av ledningsnett og nytt renseanlegg. Hovedutfordringen for Halden kommune

er at mye av ledningsnett som fører fram til Remmendalen renseanlegg, er gammelt. Kloakk og overvann går i felles ledning. Videre at selve renseanlegget ved mye nedbør ikke klarer å rense kloakken tilfredsstillende.

Planen det jobbes etter, sier at det skal investeres 500 millioner kroner i vann og avløp i sentrum av Halden de nærmeste årene. I fjor ble det investert 88 millioner kroner i forbedringer, vesentlig utskifting av gamle rørledninger fra fellessystem til separatsystem.

Vegetasjon helt inntil bekker og elver hindrer avrenning og gir bedre vannkvalitet.

LANDBRUKSTILTAKENE

Jordene må pløyes, men tidspunktet for jordbearbeidingen kan være avgjørende for å minske avrenningen.

Hovedutfordringen for å oppnå god vannkvalitet i hele Haldenvassdraget er å få til nok tiltak innenfor landbruket. Bioforsks beregninger sier at landbruket står for om lag 50 prosent av tilførselen. Det handler i hovedsak om å hindre at jorda renner ut i vassdraget. Det er bundet fosfor til leirjord, og fosfor er mat for alger. Det vil alltid være avrenning fra jordbruksarealer, men det gjelder å benytte produktionsmetoder og kunnskap som reduserer avrenningen mest mulig.

Våre politikere har bestemt at det skal dyrkes mest mulig korn i vårt område. Kornproduksjon gir større avrenning enn grasproduksjon til vassdraget. Videre har et samlet Storting vedtatt at det er svært viktig å øke matproduksjonen.

Målet om økt matproduksjon og rent vann går ikke i samme retning, dersom en ikke setter inn ekstra tiltak. Vi er nå i en fase hvor en føler seg litt fram for å finne denne balansen.

Redusert jordarbeiding

Det viktigste tiltaket for å redusere avrenning til vassdraget er å la jorda på arealer som heller, ligge urørt om høsten og fram til en starter våronna – la jorda ligge i stubb. 85 prosent av jorda i Haldenvassdraget har helling, med fare for at vann renner på overflaten og dermed fører med seg næring ut vassdraget. Fram til 2012-13 hadde vi en svært positiv utvikling på økt stubbereal. I 2011-12 hadde vi vanskelige høster med mye nedbør.

Det var også mye nedbør da våronna skulle gjøres, slik at mange fikk utsatt våronn. Det gjaldt de som hadde jorda liggende urørt gjennom vinteren. Dette ga bonden som gjorde miljøtiltak, en dårlig økonomi. Videre kom signalene om økt matproduksjon, noe som medførte mye såing av høstkorn og økt høstpløying til vårkorn. Dersom en lar jorda ligge i stubb fram til våronna, gir dette normalt en noe lavere avling. Vi er nå tilbake på nivået vi hadde for sju-åtte år siden i forhold til redusert jordarbeiding om høsten.

Bufferoner

De nest viktigste tiltakene er å så til med gras i soner mot vassdraget og i områder, forsøkninger på jordet, der

vannet naturlig fører med seg mye næring. Gras mot bekker og elver holder igjen jord slik at det ikke kommer ut i vassdraget og en får samtidig større kjøreevstand for jordarbeiding til vassdraget, noe som reduserer utrasing av bekkkanter. Gras i striper på jordet der vannet samler seg, er også svært effektive tiltak. Det har vært en jevn økning av disse grassonene de siste årene, men dette ser nå ut til å ha stagnert noe.

Miljørådgivning

I fjor var det en stor satsning på miljørådgivning i grupper. Grunneiere som hører til den samme bekken eller elva møttes sammen med en rådgiver for å formidle kunnskap, skape diskusjon og engasjement og ikke minst finne fram til de tiltakene som passer best på det enkelte sted.

Myndighetenes ansvar

Det er myndighetene som er ansvarlige for å legge forholdene til rette slik at man får til en ønsket gjennomføring i landbruket. Landbruks- og matdepartementet bevilger penger til miljøtiltak innen landbruket. Fylkesmannen er myndighetenes forlengede arm i fylkene og skal iverksette de målene sentrale myndigheter setter. Kommunene bevilger tilskudd til noen typer tiltak, og kommunen har også en viktig oppgave som kontrollorgan sammen med Fylkesmannen.

En kan muligens trekke en konklusjon om at virkemidlene som må til for å oppnå tilfredsstillende reduksjon i næringstilførselen til vassdraget ikke er tilstrekkelige i dag.

MYE NY KUNNSKAP

Jorderosjon er en viktig årsak til økt næringstilførsel til vassdraget. Som her hvor en bekkekant har rast ut.

Haldenvassdraget fikk status som pilotvassdrag i 2012, noe som betyr at man skal få fram ny kunnskap og bygge erfaringer som skal komme andre områder i Norge til nytte i arbeidet med å få rent vann.

Det er viktig å se effekten av redusert jordarbeiding på flate arealer. Våre forskningsinstitusjoner legger premissene for hvilke tiltak som bør iverksettes hos oss for å redusere næringstilførselen til vassdraget. Å måle riktig effekt av de ulike tiltakene

er viktig for at vi skal få den ønskede vannkvalitet.

Forskningsprosjekt

Forskerne forteller oss at redusert jordarbeiding om høsten (jorda skal ligge urørt etter høsting og fram til våren) er det tiltaket som gir størst effekt på arealer med helling. Det er imidlertid litt få forskningsfelt som ligger bak denne anbefalingen, og det er ikke målt avrenning fra jorder i området vårt. I 2012 bidro Halden-

vassdraget vannområde til at Bioforsk fikk etablert et forskningsfelt på Kjelle videregående skoles gårdsbruk på Bjørkelangen. Anlegget ble ferdigstilt i 2014, og nå måles det avrenning fra jordoverflaten og avrenning gjennom grøftesystemet. En måler avrenning etter ulike måter å bearbeide jorda på, slik at vi får et bedre grunnlag for anbefaling av hvilke jordarbeidingsmetoder som bør benyttes.

Erosjon i bekkekanten

Økt nedbør og episoder med mye nedbør i skurene gir oss nye utfordringer ved at det raser ut mer fra bekke-/elvekanten, jord som inneholder næring. Våre forskningsinstitusjoner har gjort lite undersøkelser på dette området. Vi skaffet finansiering slik at Bioforsk kunne gjøre ulike målinger. De foreløpige resultatene er usikre, men gir en god indikasjon på at dette bør tas tak i. Tiltak som kan stabilisere bekkekanten vil virke positivt på vassdraget. Dette handler om å ha en god nok kjøreavstand til elver og bekker, etablere vegetasjon mot elva, slik at røtter vil armere kanten. Skjøtte eksisterende vegetasjon i bekkekanten for å unngå

fall av trær ut i elva. I noen tilfeller kan steinsetting, eller annen måte å armere bekkekantene på, ha effekt der en har ekstra store problemer.

Gras-stripe mot vassdraget

Et viktig tiltak for å redusere nærings-tilførselen til vassdraget er å etablere gras-striper mellom jordet og elva/bekken. Bioforsk har gjort undersøkelser for å finne fram til effekten av tiltaket. Konklusjonen er at disse gras-striperne ofte blir brukt som kjørevei i forbindelse med arbeid på nærliggende jorder. Dette medfører jordpakking, og effekten av disse gras-sonene svekkes.

Hva betyr flom for vannkvaliteten?

Dette spørsmålet har vi stilt mange ganger til våre forskere, men det er svært vanskelig å komme med noen konklusjoner. Det er tatt prøver av grøftevann ved normal vannføring og i flomsituasjoner. Indikasjonene er at det foregår en viss grad av utvasking av næringsstoffer ved oversvømmelse.

VANNKVALITETEN I HALDENVASSDRAGET

Vi er heldige som bor i Norge, har nok vann, og det meste av vannet vårt har god kvalitet. Stortinget vedtok Vannforskriften i 2007, den samme som gjelder innenfor EU-området. Forskriften forplikter oss til å gjøre tiltak slik at vi oppnår god vannkvalitet. Overvåkingsresultatene og tiltakene som Norge gjør, skal rapporteres til ESA, EUs kontroll-organ.

Særegent vassdrag

Haldenvassdraget er særegent ved at vannkvaliteten er dårligst øverst i vassdraget. På veien nedover mot Halden er det flere store sjøer, og for hver sjø vannet strømmer gjennom bedres vannkvaliteten. Det er naturen som styrer at det må være slik hos oss. Hele området ligger under marin grense; gammel havbunn som er rik på næring.

Halvparten av jordbruksarealet ligger øverst i vassdraget, og sjøene her er forholdsvis små og grunne. Området rundt sjøene og elvene er utsatt for flom ved mye nedbør. Nedover i vassdraget blir sjøene større og dypere og har en betydelig selvrensingsevne og lite problemer med flom. Jordbruksarealet er også mye mindre lenger nedover i vassdraget. Det er derfor viktig at en har mest fokus på å gjennomføre tiltak øverst i vassdraget. Da bedres vannkvaliteten i hele vassdraget.

Bekker og vann

Vi må også huske at vi har god vannkvalitet i våre skogsbekker og skogsvann. Det har vært utfordringer med at vannet har blitt surt grunnet mye tilførsel av sur nedbør sydfra. Nå har disse tilførselene blitt mye mindre, og

Flere steder i Haldenkanalen finnes restaurerte lenser. Lensene var viktige for tømmerfløtingen og er det i dag for båttrafikken.

behovet for kalking er betydelig redusert. Kanskje kan kalkingen opphøre.

Det er utarbeidet felles mål for vannkvalitet innenfor EU, dersom forholdene er sammenlignbare. Vannområdet har hatt en omfattende overvåkning de siste årene for å skaffe kunnskap om tilstanden i bekkene og innsjøene våre. Konklusjonene for vannkvaliteten i bekkene er at de som er utsatt for kloakkutslipp fra spredt bebyggelse og/eller avrenning fra landbruket, ikke tilfredsstiller kvalitetskravet. Det er et krav at det må iverksettes tiltak.

Når det gjelder sjøene våre, er Bjørkelangen klassifisert som dårlig, Skulerudsjøen og Hemnessjøen moderat, Rødenes, Øymarkssjøen, Aremarksjøen og Aspern i sjiktet moderat til god vannkvalitet og Femsjøen, den siste

sjøen i vassdraget før Haldenvassdraget renner ut i Iddefjorden, har god vannkvalitet.

Målinger siden 1968

Det har vært målinger av vannkvaliteten i Haldenvassdraget siden 1968 da man begynte å registrere en forverring av kvaliteten. Det skyldtes blant annet innlegging av vannklosetter, mindre grasproduksjon og et mer intensivt landbruk. En kan ikke se noen klar trend i utviklingen på vannkvaliteten. Det er imidlertid nedbørsforholdene som har størst innvirkning på næringstilførselen. Flommen i 2001 ga en betydelig forverring. Likeledes har vi en klimaendring, med flere intense nedbørsepisoder, noe som ikke er til det gode for vassdraget.

Konklusjonen er at den negative

utviklingen er stanset, og at det tar tid før tiltakene virker. Klimaendringene spiller også en betydelig rolle. Dersom det ikke hadde vært igangsatt så mange tiltak, ville tilstanden høyst sannsynlig vært mye dårligere.

Trygt badevann

Når vi snakker om vannkvalitet, er det i hovedsak måling av algemengde i vannet. De siste to somrene har det blitt målt mindre algemengder enn tidligere år. Høyt næringsinnhold og mye organisk materiale, leirpartikler/fosfor og humus, er ikke skadelig. Men vi får vann som virker lite innbydende og med dårlig siktedyp. Hele sommeren tas det jevnlig prøver av badevannet, og de siste årene har det ikke vært meldt om fare for å bade i noen av sjøene våre.

– Vannkvaliteten her i Rødenessjøen tar tempen på hele vassdraget. Får vi orden på denne sjøen, vil mye være gjort, sier Finn Grimsrud, prosjektleder for Vannområde Haldenvassdraget.

Vassdraget skal bli renere!

Finn Grimsrud er prosjektleder for Vannområde Haldenvassdraget, har kontor på Bjørkelangen og er brennende opptatt av vannkvaliteten fra nord til sør. – Mye bra er gjort, men fortsatt er det mye som gjenstår, sier han.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

– Får vi orden på Rødenessjøen, da får vi orden på resten av vassdraget ned til Halden. Rødenessjøen tar tempen på hele vassdraget, sier Grimsrud. Han bekrefter det vi alltid har hørt: Vannet blir bedre og bedre etter hvert som vi kommer nedover.

– Det er riktig. Bjørkelangensjøen i nord er verst, Femsjøen er best. Kanskje litt rart, men sånn er det.

Miljøplan

– Det er vel bare å sette inn masse tiltak i Rødenes, så er alle sorger løst?

– Ja, hadde det vært så enkelt. Men det er riktig at vi må øke innsatsen i Rødenessjøen. Heldigvis er bøndene langs hele vassdraget både flinke og ansvarsbevisste. De har gjort en stor innsats, men det er fortsatt mer å hente. Målet er at hvert eneste bruk skal ha en oppdatert miljøplan. Det er bra for vannkvaliteten, og det er bra for bondens ressursbruk og økonomi, sier Grimsrud.

– Det er frivillig å lage en slik plan, men bøndene får hjelp. Planen vil fortelle hvor næring renner ut i vassdraget og dermed hvilke tiltak som må settes i verk.

Aldri helt rent

– For noen år siden ble det utbasunert at Haldenvassdraget skal være rent i 2015. Nå skriver vi 2015, og det hele var vel bare et luftslott?

– Ja, det var og er helt urealistisk. For det første vil Haldenvassdraget aldri bli helt rent. Det har det heller aldri vært. Vi har alltid hatt naturlig avrenning fra skog og mark, også fra tiden lenge før jordbruket kom. Derfor vil det alltid

være en viss gråbrun farge på vannet. Men det viktige er at vi reduserer næringstilførselen. Da reduserer vi grunnlaget for algeoppblomstring, og vi får vann som ikke inneholder farlige stoffer. Fargen må vi nok leve med, selv om målet er å bli bedre også på farge.

– Så det er ikke farlig å bade i Haldenvassdraget?

– Nei, slett ikke. Vi har kommet langt i arbeidet. Får vi, som sagt, orden på Rødenessjøen, vil mye være gjort. Da gjenstår ekstra innsats i Skulerudsjøen, Bjørkelangensjøen og tilliggende vann, elver og bekker i nord. Der er det de siste årene bygget flere renseanlegg, så mye er også gjennomført i nord.

– Likevel er Bjørkelangensjøen langt fra ren?

– Bjørkelangensjøen er i dårlig forfatning. Det skyldes i stor grad naturlige forhold. Både bønder og kommune har gjort mye, og mer skal det bli. Men den sjøen blir neppe noen gang helt bra.

Stor oppgave

– Jobben har jeg med meg hele tiden. Det er et veldig spennende og ikke minst viktig tema. Haldenvassdraget er så flott at jeg gjerne vil gjøre alt jeg kan for at det skal bli så rent som mulig, sier Finn Grimsrud.

– Og bøndene er med?

– Ja. Bøndene langs hele vassdraget har gjort en formidabel innsats i mange år. Men vi er ikke ved målet ennå. Kommunene har bidratt til å ta utslippene fra spredt avløp. Det er ryddet godt opp i flere år. Nå er det bare i landbruket vi har mer å hente. Det er viktig å motivere bøndene til å delta. Det skal vi få til, for vi har ansvarsbevisste bønder langs hele vassdraget. Rammebetingelsene må også endres noe, sier Grimsrud.

Bekkene er viktige

– Har bøndene skylden for det dårlige vannet?

– Slett ikke! Bøndene har bidratt veldig mye. Skal vi snakke om skyld, er det landbrukspolitikken som må ta ansvaret. Omleggingen fra husdyrhold til kornproduksjon var ikke bra for Haldenvassdraget. Det er stor avrenning fra jorder med korn, mens det er minimalt med avrenning fra jorder med gras.

– Hvilke tiltak er viktige?

– Vi har fokus på avrenning. Det kan være fra jorder som pløyes. Etter at mye korn de siste årene har overvintret i stubb, er det blitt bedre. Vi ser på alle bekker og elver. Vegetasjon langs disse reduserer avrenningen. Avrenning fra skogen bidrar endel. Vi skal heller ikke glemme at klimendringene fører til økt naturlig avrenning. Og et paradoks er det at mindre sur nedbør gir mer humus. Nedbør gir mer humus til vassdraget.

Status quo

– Optimist?

– Det må jeg være. Jeg ser at det er gjort veldig mye i mange år, både fra bøndenes side og fra kommunene. Men når vannprøver fra 1965 sammenlignes med dagens vannprøver, viser det seg at det ikke er blitt bedre på fosfor. Alle tiltak som er satt inn har altså kun ført til status quo. Da kan vi bare tenke oss hvordan vassdraget i dag ville sett ut uten alle disse tiltakene.

– Vil vi noen gang nå målet?

– Vi har kommet langt, men mye gjenstår. Realistiske mål skal vi nå. Men et helt rent Haldenvassdrag får vi aldri. Det er rett og slett ikke mulig, sier Finn Grimsrud, som leder Vannområde Haldenvassdraget, et prosjekt i regi av fire kommuner, åtte bondelag, fylkesmennene og landbruksrådgivningene i Østfold og Akershus.

Regionalpark Haldenkanalen

HALDENKANALEN

Visjon:

«Langs Haldenkanalen er det et lønnsomt næringsliv og et rikt kulturliv, basert på naturen, spisset kompetanse og småsteder hvor folk ikke bare bor, men lever!»

Elisabeth Dammyr er prosjektkoordinator i Haldenkanalen Regionalpark. Her nyter hun en rolig stund ved Rødenessjøen. Ørjes populære og prisbelønte BåtCafé i bakgrunnen. Foto: Øyvind Ottersen.

Regionalpark Haldenkanalen arbeider med merkevarebygging, utvikling av opplevelsesnæringen, primærnæringen og stedsutvikling i kommunene Aurskog-Høland, Rømskog, Marker, Aremark og Halden.

Haldenkanalen Regionalpark er en utviklingsregion som gjennom merkevarebygging og næringsutvikling innen opplevelsesnæringene basert på naturverdier samt stedsutvikling og primærnæring skal gi økt verdiskaping og bolyst i lokalsamfunnene langs kanalen.

Utvikling

Formålet med Regionalpark Haldenkanalen er å skape økt samarbeid om ivaretagelsen og videreutviklingen av natur- og kulturverdier langs Haldenkanalen. Dette som grunnlaget for nærings- og stedsutvikling.

Målgruppen for prosjektet er innbyggere og besøkende i regionen, samt markeder som består av potensielle besøkere.

Mål

Følgende mål for arbeidet i Regionalpark Haldenkanalen er nedfelt i charteret:

1. Bidra til å skape samarbeidsplattformer mellom alle interessenter i utvikling av opplevelsesnæringene og stedsutvikling langs Haldenkanalen.
2. Bidra til lokal medvirkning i forhold til ivaretagelsen og videreutviklingen av natur og kulturverdier som grunnlag for opplevelsesproduksjon.
3. Bidra til ivaretagelse og videreutvikling av særpregede natur- og kulturverdier, samt sørge for utvikling av kommersielle tilbud med basis i disse.
4. Bidra til bærekraftig verdiskaping.

Merkevare:

- Forankre merkevaren Haldenkanalen.
- Bygge en samlende identitet basert på felles historie.
- Aktiv informasjon, kommunikasjon og markedsføring.

Opplevelsesnæring:

- Bidra til å skape flere attraktive produkter.
- Styrke kompetanse.
- Benytte Haldenkanalens artsmangfold som grunnlag for verdiskaping.
- Utnytte Fredriksten festnings markedsposisjon.
- Utrede forbindelsen Haldenkanalen-Dalslands kanal.

Stedsutvikling:

- Bygge fellesgoder og god infrastruktur.
- Øke tilgjengelighet og knytte sammen møteplasser.

Primærnæring:

- Mobilisering i forhold til etablering av nye bygdenæring.
- Aktivisere regionen i forhold regional matkultur.
- Etablere samarbeid for god landskapspleie.
- Bidra til økt verdiskaping i forhold til jakt og fiske.

Organiseringen

Haldenkanalen Regionalpark er organisert slik:

Regionalparkrådet: Fjorten medlemmer; sju politikere og sju fra næringslivet. Rådet ledes av Jan Mærli.

Regionalparkstyret: Sju medlemmer; tre politikere og fire fra næringslivet. Styret ledes av Helge Kolstad. Kanalselskapet, Grenserådet og Fylkesmannen er observatører i styret.

Administrasjonen: Daglig leder Vidar Østenby og prosjekt-koordinator Elisabeth Dammyr.

Vidar Østenby er daglig leder for Regionalparken.

Regionalparken har en administrativ arbeidsgruppe. Denne fungerer som rådgivende overfor regionalparkstyret og

har følgende medlemmer:

- Østfold fylkeskommune: Linda Duffy
- Haldenvassdragets Kanalselskap: Steinar Fundingsrud
- Utmarksavdelingen: Øystein Toverud
- Kommunene: Gina Finsrud, Rita B. Lindblad, Vidar Østenby, Roar Høisveen, Erik Bakke

- Reiselivsorganisasjonene: Liv Lindskog, Bjørn Winther Johansen, Erik Bakke.

Samarbeidspartnere

Indre Østfold Utvikling – Reiselivskoordinator Grete Elgetun – grete@indreostfold.no – mobil 951 55 551.

Halden Turist – Turistsjef Liv Lindskog – liv.lindskog@visithalden.com – mobil 932 44 062.

Aurskog Høland Reiselivslag – Næringssjef Erik Bakke – erik.bakke@ahk.no – mobil 911 78 822.

Les mer om Regionalparken på www.visithaldenkanalen.no

«Lørdag i slusene» i Ørje er et gratis kulturtilbud til alle gjennom hele sommeren.

Kathrine Moholt er en populær programleder for Allsang på Gresen.

Stubbefolket og Barnas Greseland støttes av Regionalparken.

MS «Strømsfoss» går i rutetrafikk på Haldenkanalen.

Kanalmuseet

Haldenvassdragets Kanalmuseum ligger i Ørje, i hjertet av det naturskjønne Indre Østfold. Museet formidler kunnskap om det biologiske mangfold i skog og vassdrag. Her vises samspillet i vårt økologiske miljø og naturens usynlige hemmeligheter. Områdets rike dyreliv presenteres. Med blikket rettet mot fremtiden ønsker Kanalmuseet å fremme vern av naturen, i all dens mangfold og sårbarhet.

Museet formidler historie og kultur fra skogsdrift, tømmerfløting og treforedling. Sentralt står kanalbygger Engebret Soot (1786– 1859) og hans livsverk; Norges første sluseanlegg fra 1849. Etter at Haldenvassdraget ble kanalisert, begynte dampbåter å trafikere vassdraget. I de senere år har flere av de gamle båtene blitt restaurert. Derfor har Ørje fått et enestående dampbåtmiljø.

Utleie av sykkel og kano

Ønsker du å leie sykkel eller kano? Det er fullt mulig. Her er en oversikt over utleiere langs Haldenkanalen:

Sykkel:

- Eidsverket, Bjørkelangen
- Bjørkelangen G-sport, Bjørkelangen.
- Nord Steinby Kro & Camping, Rømskog
- Solstrand Terrasse, Ørje
- Kirkeng Camping, Aremark
- Gistedt Sykkel og Motor AS, Halden

Kano:

- Eidsverket, Bjørkelangen
- Tørnby kanoutleie, Rømskog
- Aursmark Natur, Marker
- Solstrand Terrasse, Ørje
- Kirkeng Camping, Aremark
- Stora Lee Camping, Aremark
- Haldenvassdragets Kanalmuseum, Ørje

Info om utleie: www.visithaldenkanalen.no eller telefon 947 93 173.

Mange gode tiltak

Haldenkanalen Regionalpark har gjennomført en rekke markedsføringstiltak.

Langs hele kanalen er det satt opp informasjonsskilt og steder hvor brosjyremateriell og annen informasjon er tilgjengelig. Regionalparken har arrangert presseturer, og det har resultert i god omtale.

Regionalparken støtter en rekke arrangementer

som bidrar til stort mangfold i hele regionen. Her kan nevnes Lørdag i slusene, Kunstreisen, Barnas Greseland, publikumsslusing og Allsang på Gresen. Samarbeidet med Allsang på Gresen i Halden har vært fruktbart, og det har resultert i økt tilstrømming av besøkende i Haldenkanalen. Det gjelder både Haldenkanalen Sluseturer, charterbåter, fritidsbåter og ikke minst padlere og andre som benytter seg av kanalen.

UTMARKSAVDELINGEN FOR AKERSHUS OG ØSTFOLD

Utmarksavdelingen arbeider for bedre forvaltning og næringsmessig utvikling av hele landbrukseiendommen, med hovedvekt på utmarksressursene. Siden 1989 har avdelingen bygget opp en bred kundekrets innenfor privat og offentlig sektor.

Regionalpark Haldenkanalen har støttet utmarksavdelingen økonomisk i interreg- prosjekt vedrørende sykkel og vandring og andre fiske- og jaktprosjekter. Utmarksavdelingen har også fått i oppdrag fra Regionalparken og lage en utmarksstrategi.

Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold (UAØ) eies av følgende grunneierorganisasjoner i Akershus og Østfold:

Akershus Bondelag, Akershus Grunneierlag SA, Havass Skog SA, Viken Skog SA, Østfold Bondelag og Østfold Utmarkslag SA.

Arbeidsfeltene

I arbeidet er sammenhengen mellom forvaltning og næringsutvikling sentralt i alle ledd. Arbeidsfeltene kan grovt inndeles som følger:

Fisk, vilt, planer etter plan- og bygningslov, tun, hage og kulturlandskap, friluftsliv og tomtefeste

Avdelingens tjenester bidrar til målrettet forvaltning og næringsutvikling, basert på hele eiendommens ressursgrunnlag. Med sin brede kompetanse

Reidar Joval på Joval gård i Rødenes har, med god hjelp fra Utmarksavdelingen, satset på gjeddefiske-turisme. Foto: Øyvind Ottersen.

evner utmarksavdelingen å se inn- og utmark som en helhet og setter ikke grensen ved skigarden.

UAØ ønsker å bidra med en aktiv forvaltning av eiendomsressursene, basert på kunnskap og god forankring til grunneierne. En av grunnideene er næringsutvikling basert på jakt, fiske og friluftsktivityter i kombinasjon med tjenester og overnatting.

Stor aktivitet i skogen

Landskapet langs Haldenkanalen har endret seg mye det siste året. Det skyldes omfattende hogst, som igjen er et resultat av gode tømmerpriser.

Ingen som ferdes langs Haldenvassdraget, har unngått å legge merke til den store hogstaktiviteten. Mange steder er landskapet helt forandret. Her fra Bøen, nord i Aremark.

Nord for Otteid i Marker er det tatt ut mye tømmer.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

– Tømmerprisene steg raskt i løpet av høsten 2013, og de har holdt seg høye helt frem til nå. Dette er en relativt lang høykonjunktur, sier disponent Thorvald Grini i Havass Skog.

Høykonjunkturen for tømmer og trelast startet altså høsten 2013. I tillegg har det vært økt interesse for tømmer fra kunder i Sør-Sverige og Tyskland. Eksport av tømmer på båt og jernbane har derfor fått et betydelig omfang.

Stor aktivitet

– Eksportkundene har etterspurt sortimenter som har gitt god utnyttelse av tømmeret, og skogeierne har respondert på prisene og vist stor interesse for å hogge, sier Grini. De gode prisene har kommet samtidig med fine driftsforhold i

skogen. Alt har ligget vel til rette for stor aktivitet.

– Vår, sommer og tidlig høst var tørr og ga gode driftsforhold i 2014. Samtidig har kapasiteten hos skogsmaskinentreprenørene vært stor, sier Thorvald Grini.

Vi er her for deg gjennom alle livets faser

Livet står aldri stille. Nye prosjekter og planer skal stadig settes ut i livet. Da vet du at vi er her.

En bank det går an å snakke med!

Det er slik reiselivsnæringen og alle som ferdes på vassdraget ønsker å se Ørje sluser; åpne og i fri bruk både oppover og nedover. Slusene har vært stengt siden 2008. Påvist krepsepest på begge sider kan imidlertid føre til gjenåpning allerede i sommer. Foto: Jørn A. Fjeld.

Bli Ørje sluser gjenåpnet?

Ørjes største attraksjon, slusene, ble stengt i 2008. Årsaken var krepsepesten. Nå er situasjonen endret, og det er lov til å håpe på gjenåpning av slusene i sommer. Men Mattilsynet lover ingenting ennå.

ØVVIND OTTERSEN, TEKST

Bakgrunnen for stengningen av Ørje sluser var at det ble oppdaget krepsepest i Øymarksjøen, altså nedenfor slusene. For å hindre spredning til Rødenessjøen, ovenfor slusene, ble slusene stengt – på ubestemt tid. Det har skapt konflikter. Reiselivsinteressene har måttet betale en betydelig del av prisen i kampen mot krepsepesten. Eller rettere sagt: kampen for å redde edelkrepsen.

Smitte påvist

Nå har saken tatt en ny vending. I fjor høst ble det observert signalkreps i Rødenessjøen. Dette er den uønskede arten som bringer med seg krepsepest, men som selv er immun mot sykdommen.

– Det er riktig at det er påvist

både signalkreps og krepsepest i Rødenessjøen. Vi har prøver fra i fjor høst, i vinter og nå på våren, sier Jørn Waage, saksansvarlig for fiskehelse ved Mattilsynets kontor i Askim.

– Da er det vel ikke lenger noe argument å holde Ørje sluser stengt for å hindre smittespredning?

– Det kan du si, men jeg ønsker ikke å foregripe noen konklusjon. Vi har samlet inn en rekke data og vurderer disse nå. I løpet av forholdsvis kort tid vil det bli en avklaring. Om det betyr åpne sluser eller fortsatt stengte sluser, se det får tiden vise, sier Waage.

– Hva er «forholdsvis kort tid»? Vi står overfor en ny sommersesong, og mange er opptatt av om slusene åpner eller ikke.

– Vi jobber med saken nå, og det

kommer en avklaring om ikke så lenge. Mer ønsker jeg ikke å si, sier Waage.

Miljøkrim

– Det skal være observert krepsepest flere steder i Rødenessjøen, langt fra hverandre. Tyder det på at pesten er tilført sjøen med menneskelig hjelp?

– Det er klare mistanker om at det har skjedd. I så fall er det alvorlig miljøkriminalitet. Men dette er en sak det jobbes med, og jeg vil heller ikke her konkludere.

– Edelkrepsen forekommer også i bekker og vann uten direkte tilknytning til vassdraget. Hvordan står det til der?

– Vi har ikke tatt så mange prøver, fordi fokus har vært på vassdraget med bekker og elver uten naturlig vannsperr, sier Jørn Waage.

MATTILSYNET: La utstyr og redskap tørke

– Vi ber alle om å ta forholdsregler ved bruk av Haldenvassdraget for å hindre videre smittespredning til andre bestander av edelkreps, sier Jørn Waage i Mattilsynet.

For å hindre videre smittespredning er det viktig å følge disse retningslinjene:

- Fiskeredskaper, vannsportutstyr, båter, anleggsmaskiner, vannbeholdere og annet utstyr eller redskaper som har vært benyttet i området, må tørkes fullstendig eller desinfiseres før de brukes utenfor området.
- Innenfor området skal de samme tiltakene gjennomføres dersom slike gjenstander flyttes oppover i en elvestrekning eller mellom innsjøer.

Du må ikke

- Fange, plukke, oppbevare, flytte, kaste, eller sette ut hele eller deler av levende, syke eller døde kreps fra området.
- Bruke fisk fra en innsjø eller elvestrekning som agn andre steder.
- Ta med hele, eller deler av levende eller død fisk, kreps eller andre akvatiske organismer ut av området. Dette gjelder ikke fisk som brukes til mat.
- Flytte vann, jord, slam, grus og annet materiale fra strandkanten og bunnen av innsjøer, eller elvestrekninger.
- Innføre levende eller rå kreps fra andre land.

Meld fra til Mattilsynet om observasjon av kreps som kan være smittet.

Desinfeksjon

Desinfeksjon kan gjøres på følgende måter:

- Tørking til fullstendig tørrhet.
- Vask med eller nedsenkning i rødsprit (3 deler sprit til 1 del vann) i minst 30 minutter.
- Koking under lokk i minst 5 minutter, eller frysing i –10 grader i ett døgn.
- Desinfisering med egnet middel – Virkon S (husk forutgående grundig mekanisk vask for eksempel ved høytrykkspyling).

Skulerud stasjon er borte, men det arbeides med planer om å bygge stasjonsbygningen opp igjen, helt etter tidligere spesifikasjoner.

Slik så det ut da «Tertitten» ankom «Turisten»-brygga på Skulerud med sine passasjerer som forventningsfulle gikk om bord i Haldenvassdragets Dronning. Dampskipet gikk i rute mellom Skulerud og Halden.

Det gamle knutepunktet Skulerud, helt syd i Aurskog-Høland, har vært et særdeles rolig sted de siste tiårene. Men slik var det ikke i «gamle dager». Det er på Skulerud Haldenkanalen starter, og det var her DS «Turisten» i sin tid møtte «Tertitten».

Et stort arbeid for Sku

ØVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

Skulerud ligger bare noen få kilometer nord for Marker kommune og grensen til Østfold. Haldenkanalen er derfor slett ikke kun et Østfoldfenomen. Haldenvassdraget og Haldenkanalen starter i Akershus, og folk i Aurskog-Høland har et sterkt eierforhold til kanalen. Selv om man i dag innrømmer at det er mindre samkvem mellom nord og sør i vassdraget. Mange skulle gjerne sett at det blåses liv i disse relasjonene. Ikke minst på Skulerud, der det var et yrende liv så lenge fløtingen, «Turisten» og «Tertitten» levde i beste velgående.

En ildsjel er borte

Folk på Skulerud er stolte av historien. Derfor var det også folkefest og reneste 17. mai-stemming da nyrestaurerte DS «Turisten» for noen år siden tok turen helt til Skulerud brygge.

Et knippe godt voksne menn har sørget for å

holde liv i Skulerud og de mange minnene. En av de viktigste ildsjelene var Kristian Simonsen. Han viet store deler av livet til dette arbeidet. I mars i år gikk han bort. Men minnene og resultatet av hans arbeid lever videre. Dette sa Simonsen da Avisa Grenseland besøkte ildsjelene tidlig i 2013:

– Det er så masse historie knyttet til både «Turisten», kanalen og alt som har skjedd i vassdraget. Derfor fant vi ut at vi skulle samle gjenstander, gamle bilder og annet av historisk verdi for å lage et lite museum. Vi åpnet i fjor (2012), men jobber hele tiden med utvidelser og forbedringer. Målet er at alle som er glad i kanalen kan ta seg en tur til Skulerud for å se, føle og kanskje lære litt.

Museum og nye planer

I det nevnte museet, beliggende i nær tilknytning til brygga der båt, bane og tømmer preget hverdagen frem til tidlig 1960-tall, er det mange gamle, flotte bilder. Det er gjenstander knyttet

til virksomheten i vassdraget; kjettinger, lensebunter, wire og mye annet knyttet til tømmerfløtingen. Det er gammelt skogsredskap, som blinkeøkser, sager og annet utstyr som var viktig i skogen i gamle dager. Morsomt for den eldre garde og lærerikt for den yngre.

– Denne delen av vår historie er det viktig å ta vare på, og det hadde vært ekstra hyggelig om folk sørfra kunne ta seg en tur til Skulerud. Vi er en del av deres historie også, sa Kristian Simonsen. Nå er han altså borte, men det jobbes i kulissene for å gjenskape mye av det gamle på Skulerud. Hva det blir til får tiden vise. Stikkord er gjenreising av den gamle stasjonsbygningen, legging av spor til den smalsporede jernbanen der «Tertitten» i sin tid fraktet folk til og fra kanalen. Den gamle lokstallen er også en attraksjon, og selvsagt svingskiven hvor lokomotivene kunne snu.

«Tertitten»

Skulerud var i sin tid endestasjon på Urskog-

MYE SPENNENDE I STRØMSFOSS

Strømsfoss er en idyll. Her er gjestehavn for småbåter, brygge for damp- og passasjerbåter og mye, mye annet. Foto: Øyvind Ottersen.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST

Det gamle knutepunktet er de siste årene rustet opp. Den gamle mølla inneholder møllemuseum og kunstgalleri. Holth Landhandleri er en institusjon i seg selv. En gammel kraftstasjon er også strategisk plassert mellom slusene og fossen.

Strømsfoss kan også by på Kanaltangen, et flott område med lavvo og gjestebrygger, åsted for blant annet Strømsfossdagen i august.

Møllerens Hus

Møllerens Hus er en attraksjon i seg selv.

Anne Sandes unike butikk og kafé trekker folk fra fjern og nær hele året.

En kilometer unna ligger Fernanda's Bokcafé. På flotte Aslakstrøm gård har Sissel Margrethe Børke de siste årene åpnet dørene for folk som vil ha en avslappende stund med kaffe, kaker og litteratur. Og kanskje et og annet gårdsprodukt.

Strømsfoss er også hjemmehavn for Haldenvassdragets Dronning, D/S «Turisten», M/S «Thor» og ikke minst passasjerbåten M/S «Strømsfoss», som hver sesong frakter mange tusen passasjerer mellom Tistedal og Strømsfoss.

Et eget lite museum er bygget i den gamle isbingen på Skulerud brygge, mye takket være Skulerud Vel og disse fire ildsjelene, som ble avbildet av Avisa Grensland i 2013. Fra venstre Leif Bråthen, Kristian Simonsen, Arve Dahl og Johan Petter Simonsen. Kristian Simonsen gikk bort i mars i år. Han la ned et stort arbeid for lokalsamfunnet Skulerud. Foto: Øyvind Ottersen.

lerud

Hølandsbanen, den smalsporete jernbanen hvor altså «Tertitten» var både viktig og populær. Skulerud var også den nordligste gjestehavnen i Haldenkanalen.

Jernbanesporene, som «Tertitten» benyttet, er for lengst borte. Men minnene lever videre, og det jobbes for å få «Tertitten» tilbake. I det minste på en del av strekningen, som i sin tid gikk fra Sørumsand, via Bjørkelangen til Skulerud. Kanskje kan man til og med en gang i fremtiden få liv i den gamle rundreisen der folk dro fra Oslo med tog til Skulerud, dampbåt på kanalen ned til Halden og tog tilbake til Oslo – eller motsatt vei.

– Ja, vi lever i håpet. Det hadde vært fryktelig moro om «Tertitten» igjen kunne få møte «Turisten» på Skulerud brygge, sa Kristian Simonsen. Ildsjelen som nå altså er borte. Han får aldri igjen oppleve «Tertitten» på Skulerud, men om noe skulle få den gleden, skal de huske på Simonsen som en av dem som la grunnlaget.

Overnatting i unike hytter

Fløterhytta på Brekke i Halden.

Fjøset i Strømsfoss.

Flagghytta i Øymark.

Smia i Skulerud i Aurskog-Høland.

Langs Haldenkanalen ligger flere unike hytter som de siste årene er restaurert og gjort tilgjengelige for overnatting.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST

Det er Kanalselskapet som står for driften, og hyttene inngår i kjeden av kystledhytter. Hyttene det er snakk om er Fløterhytta på Brekke, Fjøset i Strømsfoss, Flagghytta ved Øymarksjøen og Smia på Skulerud.

– Hyttene er satt i stand og fremstår både praktiske og delikate. Her kan

kanoturister eller andre som vil oppleve Haldenkanalen bo godt og billig helt inntil det flotte vassdraget, sier Steinar Fundingsrud i Kanalselskapet.

– Interessen har siden starten vært god, og etter hvert som tilbudet blir bedre kjent, tror jeg det skal bli kamp om plassen. Nærmere Haldenkanalen kommer du jo ikke, sier han.

Subus, singel, pukk og maskinkult

STØPEGRUS

MURE-/PUSSESAND

KABELGRUS

HAVESINGEL-NATUR

FYLLSTEIN

FYLLMASSE

I tillegg leveres
JORD og
RØDMULD

Transport hvis ønskelig

FLØVIK GRUSTAK

Inneh. Harald Westgaard
1870 Ørje - tlf. 69 81 41 06 mob. 909 14 160

rørkjøp

GRANLI RØR AS

Vi tilbyr følgende:

- Nybygg
- Rehabilitering
- Service
- Sanitæranlegg
- Varmeanlegg
- Kloakkrensing
- Vannrensing
- Gassanlegg

Granli Rør AS

Nesveien 20, 1870 Ørje
Tlf: 69 81 12 71
Mob: 90 91 42 32
stig-erik.granli@granliror.no
www.granliror.no

POPULÆR GÅRDSBUTIKK

Gårdbruker Sigurd Enger på Momoen i Aurskog-Høland driver en populær gårdsbutikk som tilbyr blant annet poteter, egg og te av den luksuriøse sorten.

Det finnes ikke så mange av dem i vår region, de selvbetjente gårdsbutikkene. Men noen satser på en enkel forretningsløsning som en liten gårdsbutikk gjerne er. Anonby gård sør for Ørje har hatt suksess med konseptet i flere år. Det samme har Moe gård på Momoen, vest for Løken i Aurskog-Høland.

- Gårdsbutikken er ubetjent, og handelen er basert på tillit. Folk betaler selv for det de kjøper. Her er det potetsekker av ulik størrelse, fra tid til annen har jeg andre grønnsaker, og i

samarbeid med nabobønder selger jeg egg og luksuste.

- Og salget går strykende?

- Ja, jeg er godt fornøyd. Det kommer kunder fra både nærområdet og langveisfra. Jeg har faste kunder som reiser fra Oslo for å handle hos meg, sier Sigurd Enger.

- Folk er ærlige?

- Ja, jeg stoler på folk, og det fungerer veldig bra. Alternativet er å ha ansatte til å betjene butikken. Men da blir det liten eller ingen fortjeneste, sier Sigurd Enger.

Har du HYTTE eller HUS som du vil leie ut?

Visste du at Østfold og spesielt Haldenvassdraget og Rømsjøen, er Mekka for Europas gjeddefiskere? Hvis du har overnattingskapasitet kan dette trekkplasteret gi utleie vår og høst.

Vi anbefaler deg å ta kontakt, så kan vi vurdere dine muligheter.

Regionalparken og Østfold Fylkeskommune bidrar slik at du kan høste gratis erfaring for hva som er nødvendig for å leie ut til fisketurisme. Det som er spennende med denne satsingen, er at vi vet hva som skal til for at salget skal bli godt og inntektene gode.

Velkommen til nærturisme, som er småskala og samtidig gir en hyggelig inntekt.

Ta kontakt

med Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold ved Øystein Toverud: tlf. 91396674, eller epost: oystein.toverud@havass.skog.no

NORGESFOR ØST

BESØK VÅRE BUTIKKER:

Vi selger alt
i hageutstyr, hundefor, kattefor
og driftsmidler til landbruket

SLORAFOSS
Telefon: 63 85 46 60

ØRJE, Haldenveien 71
Telefon 69 81 49 40

TRØGSTAD
Telefon: 69 82 43 00

www.norgesfor.no

Zooz Jens Petter Nilssen (t.v.) og biolog Ingvar Spikkeland har gjort en stor innsats for å redde verdifulle vannprøver fra å bli kastet. Her viser de frem flere gamle og unike prøver fra Haldenvassdraget. Prøver som gir nyttig informasjon i arbeidet med å bedre vannkvaliteten.

Verdifulle vannprøver reddet

Et stort antall unike og svært verdifulle vannprøver var i ferd med å gå tapt. Men takket være en fremsynt zooz ble prøvene reddet, og nå er det verdifulle planktonmaterialet trygt plassert på Kanalmuseet i Ørje, og der er systematiseringsarbeidet godt i gang.

ØVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

Zooz Jens Petter Nilssen er initiativtakeren til denne redningsaksjonen. Med seg har han biolog Ingvar Spikkeland i Østfoldmuseene. De to har allerede lagt ned et stort arbeid i forbindelse med bevaringen og flyttingen. I tillegg til lokale, nasjonale og internasjonale vannprøver, er et stort volum av skriftlig dokumentasjon og litteratur tatt vare på.

Skulle kastes

– Alt skulle kastes, og det var i grevens tid at vi fikk tak i dette unike materialet, sier Jens Petter Nilssen. Han har lang fartstid som zooz ved Universitetet i Oslo og har selv gjennom årene tatt mange av prøvene som nå er reddet. Nilsen jobber i dag som frivillig forsker i Müller-Sars Selskapet, en ideell vitenskapelig forening som driver med grunnforskning.

– Hvorfor er det så viktig å bevare disse prøvene? Vil de noen gang komme til nytte?

– Dette er først og fremst noe fremtidige forskere vil ha nytte av. Prøvene forteller om tilstanden i ulike bekker og vann langt tilbake i tid og frem til i dag. Vi kan se på utviklingen og hvordan det sto til på ulike tider i historien, sier Nilsen, som «fisker» frem noen brune flasker fra en pappeske. På etikettene står det at det er prøver fra Femsjøen, Aspern og Rødenes-sjøen fra mange tiår tilbake. Forekomsten av

små krepserdyr og plankton, mengdene, gjør at man med det blotte øye kan se det vi også ser i dag; vannkvaliteten er bedre jo lenger sør man kommer. Med andre ord; Femsjøen hadde også på 1950-tallet vesentlig bedre vannkvalitet enn sjøene lenger nord i vassdraget. Altså før det intensive kornlandbruket ble innført i Østfold.

Kontinuerlig overvåkning

Ingvar Spikkeland er biolog og forsker i Østfoldmuseene. Han har førti prosent stilling ved Kanalmuseet i Ørje.

– Vi tar prøver i vassdraget og i tilstøtende bekker og elver gjennom hele året. På den måten kan vi se både endringer og lokale forskjeller. Det er viktig å sammenligne prøver for å se hvilken vei utviklingen går og hvorvidt ulike tiltak har effekt. Derfor er det også svært viktig å bevare de gamle prøvene som nå er arkivert her på Ørje, sier han.

– Hvem skal ha skylden for at vassdraget ikke er helt rent?

– Jeg fordeler ikke skyld. Jeg bare konstaterer at cirka halvparten av næringstilførselen til vassdraget kommer fra naturen. Den andre halvparten kommer fra jordbruket, sier Spikkeland.

Handlet raskt

Jens Petter Nilssen har viet sitt liv til zoologi og musikk, og han har tilbrakt år i ulike verdenshjørner. Nå øser han av sin kunnskap og erfa-

ring, og det kommer blant andre Kanalmuseet til nytte.

– Hvordan foregikk denne redningsaksjonen?
– Jeg sitter selv på mange prøver. De har jeg kontroll på. Men på universitetet og andre steder i inn- og utland har det vært oppbevart prøver som noen har ment er av for liten verdi til å oppta plass. Da jeg fikk nyss om det, plasserte jeg sporenstreaks lapper på alt sammen og startet arbeidet med å redde prøvene, sier Nilssen.

Vitenskapelig materiale

På lappene står følgende: «Vitenskapelig materiale. Det verdifulle planktonmaterialet som er lagret her, brukes til genetisk/taksonomisk/økologisk analyse av europeiske (og Holarktiske) arter innen zooplankton. Det inneholder både historiske materiale fra 1920-tallet og spesielt materiale fra 1970-tallet til nå; fra Norge og store deler av Holarktisk».

– Målet var å forhindre at prøvene ble kastet. Det klarte vi, og nå er det aller meste på plass i Ørje, sier en svært så entusiastisk Jens Petter Nilssen.

– Mye er nå på plass. Ingvar har gjort en strålende jobb i systematiseringen. Snart er vi ferdige, og da er dette prøve- og litteraturbiblioteket tilgjengelig for forskere, sier Nilssen, som med glimt i øyet slår fast at forskere om hundre år vil takke ham for det som her er gjort for å bevare de unike prøvene.

God nyhet til deg som er under 35 år og skal forsikre boligen din!

Forsikrer du boligen din hos oss i 2015, spanderer vi sikkerhetspakken vår på deg.

Pakken inneholder:

- el-kontroll, utført av sertifisert montør (forutsetter utbedret og godkjent anlegg)
- brannslukkingsapparat (6 kilo, skum)
- tre seriekoblede røykvarslere med display
- brannteppe
- guidelight (rømningslys, nattlys og lommelykt i ett)
- personlig rådgiver

Tilbudet gjelder kontorene våre i Mysen, Ørje, Hobøl og Rakkestad.

Ring oss på 03100 eller se gjensidige.no/ia

MOT-turneen besøkte Ørje

Alejandro Fuentes slår av en prat med lokale ungdommer. MOT-general Lars Johansson (t.v.) følger interessert med. Foto: Øyvind Otersen.

Marker er en av landets beste MOT-kommuner. Da den årlige MOT-turneen over det ganske land ble planlagt, var det selvfølgelig aldri noen tvil om at Ørje skulle besøkes. I år var Alejandro Fuentes turneens kjendis-artist. Men den chilenskfødte sørlendingen får ha oss unnskyldt; det er de lokale ungdommene med stort MOT som imponerer mest. Denne gang var det er rekke unge sangere og musikere som entret scenen foran en rådhusallé fylt til randen av medelever, lærere og andre interesserte. Nok en gang viste Marker at de har flinke ungdommer med masse MOT.

A13_0187/01_2015

GRILL REMA 1000
BESTSELGER!
 Mer grilling for pengene
 - det merker du på lommeboka!

REMA 1000 Ørje
 Søndagsåpent 11-18

REMA 1000

Utendørsopera på Fredriksten festning er spektakulært og en fantastisk opplevelse. Her fra «Nabucco» i 2013.

Spektakulær opera på Fredriksten festning

Når teppet går opp for «Tosca» sent på kvelden 10. juni, er det ti år siden operaeventyret startet på Fredriksten festning i Halden. Over femti tusen mennesker har sett de fem oppsetningene. Årets blir minst like spektakulær som de foregående.

ØVIND OTTERSEN, TEKST

Det hele startet med «Aurora» av Trygve Madsen i 2005. Så fulgte «Trubaduren» av Giuseppe Verdi to år senere. Deretter «Turandot» av Giacomo Puccini i 2009, «Carmen» av George Bizet i 2011 og «Nabucco» av Verdi for to år siden. Nå er det «Tosca» av Puccini, og arrangøren Opera Østfold forventer ti tusen besøkende i løpet av de tre spille-dagene 10., 12. og 13. juni.

Opera for alle

Det unike med utendørsforestillingene på Fredriksten er at opera gjøres tilgjengelig for alle. Her er ypperste kvalitet av skuespillere og sangere, men det er også spektakulære opplevelser for øyet. Scenografi, lys og lyd, og selvfølgelig den fantastiske festningen, gir det hele en atmosfære og en opplevelse som alle vil ha glede av. Opera-forestillingene på Fredriksten viser at opera er en kunstform som slett ikke bare er beregnet på feinsmeckerne. Den dyktige staben i Opera Østfold

har siden starten lagt stor vekt på å skape et kulturelt kvalitetsprodukt som har appell til alle. Den store publikumsoppslutningen viser at man har lyktes.

Spektakulært

Gjennom fem forestillinger har publikum fått mange opplevelser. De fikk atten motorsykler over scenen i «Trubaduren». Scenografien til «Nabucco» var enorm og målte hele 22 meter i høyden. «Nabucco»s entré besto av 110 trappetrinn og var 120 meter lang. I «Turandot» var 200 mennesker på scenen samtidig. Publikum har også fått klassikere som «Carmen», der billettene ble revet bort på rekordtid.

– Vi lykkes fordi vi setter oss høye kvalitetsmål og lager forestillinger som du ikke får oppleve noe annet sted, sier operasjef Pål Scott Hagen.

Internasjonalt

Det kunstneriske teamet rundt årets forestilling «Tosca» er internasjonalt. Regissøren Mic-

hael McCarthy kommer fra Wales, ansvarlig for design og kostyme er Samal Blak fra Færøyene, Giuseppe di Iorio fra Italia står for lysdesign, mens Martin Mayer fra Wien i Østerrike sørger for lyddesign. Musikalsk leder er norsk og heter Magnus Laddgard.

Roller og solister:

Floria Tosca: Celine Byrne
Mario Cavaradossi: Ho-Yoo Chung
Scarpia: Trond Halstein Moe
Angelotti: Jens-Erik Aasbø
Il Sagrestano: Johan Wällberg
Spoletta: Kristian Krokslett
Sciarrone: Patrick Egersborg

Fra «Turandot» på Fredriksten festning i 2009.

TOSCA

GIACOMO PUCCINI

UTENDØRSOPERA FREDRIKSTEN FESTNING KL. 22.30
HALDEN 10 | 12 | 13 JUNI 2015

FREDRIKSTEN
MUSIKKFESTUKE

billettservice | 815 33 133
ticketmaster® Norge

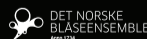
Hovedpartner:

SpareBank 1
ØSTFOLD•AKERSHUS

Operapartnere: Østfold Energi - AF Bygg Østfold - Volvo/Jensen&Scheele Bil AS - Kynningsrud - Cato Ringstad - Logiq - Grimsrud/ GG Gruppen - Halden Arbeiderblad

Samarbeidspartnere: Opera Software - Fresenius Kabi - Siffer - Dataservice/ Regnskapsservice - NCE Smart Energy Markets

Støttespillere:

www.operaostfold.no

Lørdag i slusene – helt gratis

Arne Dehli og Reni Braarud er to av mange som har bidratt til at «Lørdag i slusene» er blitt en suksess. I år starter sesongen 30. mai. Foto: Øyvind Ottersen.

Gratis kulturinnslag i Ørje sluser gjennom hele sommeren. I år arrangeres «Lørdag i slusene» for femte gang.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

Lørdag 30. mai blir det igjen «Lørdag i slusene». Det er i år femte året på rad at lokale og frivillige krefter i Marker tilbyr gratis kultur i Ørje sluser hver lørdag.

– Vi holder det gående helt til 15.

august, bare avbrutt av to lørdager med Soot-spelet i månedsskiftet juni-juli, sier Arne Dehli, primus motor for arrangementet helt siden starten.

Populært tilbud

– Det hele kom i gang fordi vi har

det flotte sluseanlegget med sitt amfi. Det er synd å la det ligge stort sett ubenyttet, helg etter helg. Derfor fikk vi i stand en kulturell dugnad. En time hver lørdag, fra klokka 13 til 14, underholder både lokale krefter og noen tilreisende. Helt gratis for publikum, sier Dehli.

– Jeg har sett en positiv utvikling. Stadig nye publikummere dukker opp, og utenbygds artister finner også veien. Never to late fra Halden er mer enn godt voksne, Rakkestad Storband holder høy kvalitet, og

her i Marker har vi mange flinke folk. «Lørdag i slusene» skaper liv i Sommer-Ørje og tilbyr egne innbyggere og tilreisende en variert og god underholdning, sier Dehli.

– Men selv om det er gratis for publikum, er det ikke gratis å sørge for god lyd og fine tilbud?

– Nei, uten økonomisk hjelp hadde det ikke latt seg gjøre. Marker kommune, Marker Sparebank, Haldenkanalen Regionalpark og Gjensidige Marker har alle stilt velvillig opp, sier Arne Dehli.

NORGES BESTE FRITIDSKLUBB

UKH i Marker har vunnet en gjev pris. Ungdom og Fritids pris går i 2015 for første gang til en hel fritidsklubb. Årets vinner er Ungdommens Kulturhus i Marker.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST

Ungdom og Fritid er en demokratisk barne- og ungdomsorganisasjon for brukere, ansatte og frivillige i fritidsklubber, ungdomshus og lignende tiltak. Organisasjonen har 50.000 medlemmer i nærmere 600 medlemsklubber over hele landet og drives daglig av et sekretariat på Grønland i Oslo.

– Denne prisen bevitner at vi har landet beste ungdomshus, sier en stolt klubbleder Lars Johansson.

Best i landet

– Med årets prisvinner snakker vi ikke bare om én ildsjel som jobber for et godt tilbud til ungdommen, men en hel håndfull som engasjerer seg langt og lengre enn langt utover hva som kreves av dem, sier juryleder Eileen Feste fra Ungdom og Fritid.

– På fritidsklubbene er det uvanlig høy tetthet av hverdagshelter. Det kan være klubblederen som utrettelig kjemper ungdommenes sak, selv når ingen andre gjør det. Eller det kan være jenta som alltid tar ansvar for at ingen faller utenfor

Ungdommens kulturhus i Marker er kåret til landets beste fritidsklubb, noe denne gjengen av ledere og brukere naturligvis er veldig stolt av.

eller sitter alene. Noen fritidsklubber har med beinhardt og målrettet arbeid klart å hjelpe konfliktfylte ungdomsmiljøer over i bedre spor, og gitt ungdommer som sliter både hjemme og på skolen en trygg havn der det alltid er noen de kan snakke med, sier Feste.

Tar ungdom på alvor

I juryens begrunnelse står det blant annet:

«Medlemmene, sammen med de ansatte, legger til rette for arrangementer og hendelser i lokalmiljøet i regi av UKH. Ungdommene er heldige som har ansatte som er gode til å møte

ungdommen på deres premisser, tar seg tid til dem og tar dem på alvor. UKH står som en bauta, et monument i Marker kommune, et eksempel på at man kan lykkes hvis man har pågangsmot, engasjement og lidenskap. For kommunens ungdommer er huset og de som arbeider der synonymt med optimisme, trygghet, kreativitet, galskap, humor, vennskap, neskjærighet, muligheter og frihet til å være seg selv. Det er et sted hvor man føler seg velkommen, ventet og godt tatt i mot, og det jobbes bevisst med at dette er et sted hvor man skal føle seg hjemme.»

Bente Sveum er daglig leder og deleier i Eidsverket i Bjørkelangen. Hun er godt fornøyd med utviklingen av stedet etter kjøpet i 2012. – Vi jobber kontinuerlig med å utvikle stedet. Eidsverket, med sitt karakteristiske tårn, har uante muligheter og en unik historisk atmosfære, sier hun.

Eidsverket – oser av historie

En vakker hovedbygning, et idyllisk tun og mange små og store gårdsbygninger. Eidsverket i Bjørkelangen er et imponerende skue, og det oser av historie. I dag er Eidsverket hotell og senter for evenementer.

ØVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

Trygve Tamburstuen, velkjent navn i norsk næringsliv, er en av Eidsverkets eiere. Han er tidligere politiker, har jobbet i departementer og vært leder i Norges Friidrettsforbund. Han var med på å starte teleselskapet NetCom, og han har vært i oljebransjen. Også daglig leder Bente Sveum er med på eiersiden.

– Stedet ble kjøpt av Norske Skog i 2012. Bygningene er i god stand, og mye av det gamle er bevart. Det vi har gjort er blant annet å rydde i omgivelsene. Vi ønsker å komme litt mer frem i lyset. Ikke så rart, for vi skal drive hotell og arrangere selskaper. Norske Skog og tidligere Saugbrugsforeningen hadde en helt annen agenda for sitt eierskap, sier Sveum.

Hanneborg

Eidsverket har en lang og spennende historie. Vi starter i 1833. Lensmann Ole Hanneborg kjøpte stedet for tolv tusen specidaler. Omregnet til dagens pengeverdi ville det vært om lag 2,6 millioner kroner. En specidaler var etter dagens kroneverdi cirka 215 kroner. En vanlig månedslønn rundt 1830 lå på mellom en og to specidaler.

Halvor Hanneborg, sønn av lensmannen,

overtok Eidsverket i 1840. Halvor var en ivrig forkjemper for Urskogbanen, og han skal ha sin del av æren for at banen ble realisert og åpnet i 1896. Men det fikk han aldri oppleve. Han døde fire år før åpningen.

Halvors nevøer tok over Eidsverket etter sin onkel. Odilon Baltazar Hannibal Hanneborg og Anders Olai Hanneborg eide gården i noen år.

Bomullsveveri

Før Urskogbanens tid ble det imidlertid startet et bomullsveveri på Eidsverket. Halvor Hanneborg hentet veverer fra England for å betjene de tretti vevstolene. I England rakk han også å la seg imponere av lordene, og han tilegnet seg en lords oppførsel hjemme på Eidsverket. Blant annet fikk ingen komme nærmere ham enn to skritt!

Borgerkrigen i USA sørget for å sette en stopper for bomullsimporten. Det ble slutten på veveriet. I stedet anla Hanneborg mølle og sagbruk på Eidsverket. Blant annet for å kunne utvide bygningene på gården. Arbeidene ble slutført i 1873, og hovedbygningene ser i hovedtrekk ut i dag som de gjorde den gang. Spesielt karakteristisk er tårnet, hvor det sies at Hanneborg satt og overvåket sine arbeidere.

Overtroisk

Halvor Hanneborg var svært overtroisk. Han hadde en egen svartebok, og den leste han flittig i mens han satt i tårnet. Hanneborg var så overtroisk at han kun drakk vann fra nordgående vassdrag. Derfor fikk han lagt om bekken på gården slik at den rant mot nord, for senere å snu 180 grader på sin vei sørover til Bjørkelangensjøen.

I 1886 ble kraftstasjonen på Eidsverket bygget. Den forsynte store deler av Aurskog-Høland med strøm. Kraftstasjonen var i drift helt til slutten av 1980-årene.

Kuvertpris 15.000!

Da Urskogbanen ble innviet i 1896, ble det invitert til åpningsmiddag på Eidsverket. På menyen sto blant annet skilpaddesuppe. Kuvertprisen var ganske stiv! Omregnet til dagens «kurs» var den på 15.000 kroner.

Saugbrugsforeningen og senere Norske Skog sto i mange år som eiere av Eidsverket. Nå er den flotte gården altså på private hender, og virksomheten retter seg mot turisme, selskaper og ulike kulturarrangementer. I flotte og ikke minst historiske omgivelser bør Eidsverket være et godt alternativ for alle som ønsker opplevelser med en klar eim av tidligere tiders storhet og atmosfære.

PÅ EGEN KJØL I KANALEN

Et stort antall fritidsbåter befinner seg til en hver tid på Haldenkanalen. Mange har fortsatt til gode å prøve seg på slusing. Folk er kanskje ikke klar over at det sluses flere ganger daglig. Ikke er det dyrt, heller.

Haldenkanalen byr på uante muligheter for alle som ferdes i egen båt. Seks store innsjøer knyttet sammen med spektakulære sluser eller trange passasjer.

En rekke båtutsettingsplasser finnes i hele kanalens lengde. Her er det lagt opp til at folk kan sette ut eller ta opp båten selv.

Dersom man ønsker assistanse, kan Kanalselskapet for en rimelig penge frakte båt til eller fra Haldenkanalen. Populære transportetapper er fra Halden og saltvannet, eller det kan være over grensen fra Dalsland Kanal.

HOLDER KANALEN I GOD STAND

Magne Torp (t.v.) og Jan Erik Bergstrøm, her på Tangen brygge i Tistedal, er kanalreparatører i Haldenkanalen. De har mye av æren for at kanalen i dag fremstår i bedre stand enn kanskje noen gang.

Kanalreparatørene Magne Torp og Jan Erik Bergstrøm gjør en fantastisk jobb i Haldenkanalen. De to sørger for at kanalen fremstår fra sin beste side.

ØVIND OTTERSEN, TEKST

– Den jobben disse to gjør er bare helt fantastisk, sier Steinar Fundingsrud, daglig leder i Haldenvassdragets Kanalselskap AS.

Tekniske anlegg

Haldenkanalen har en rekke tekniske anlegg, bygninger og annet utstyr som kontinuerlig må vedlikeholdes. Med betydelige offentlige bidrag de siste årene er

mye satt i stand. Kanalen fremstår i dag i bedre forfatning enn kanskje noen gang.

– Ja, vi har fått til mye de siste årene. Og de to kanalreparatørene sørger ikke bare for å sette ting i stand. Vel så viktig er at de sørger for å holde ting i orden. Alle som ferdes i kanalen vil se at både bygninger og omgivelsene er i god stand. Magne og Jan Erik sørger for at Haldenkanalen fremstår som en flott attraksjon, sier Fundingsrud.

Kanalselskapet hjelper gjerne til med frakt av båt til eller fra Haldenkanalen. I tillegg er det en rekke båtutsettingsplasser i kanalen. Dette bildet er fra Sauøya i Halden. Herfra går turen de få minuttene opp til Tistedal, hvor båten sjøsettes i Haldenkanalen.

joker
– helt i nærheten

www.joker.no

AREMARK

Åpningstider:

Mandag–fredag 09–21, lørdag 09–18

posten

joker GARANTI
FRUKT & GRØNT

Utvalg av apotek-
varer fra Apotek1

Tipping

Velkommen til Kjeller'n

... og til TELTET!

Vi fortsetter suksessen med det store teltet ved Joker-butikken. Her får du alt fra plantejord via redskap, leker og fiskeutstyr til pynteting.

- Husholdningsartikler
- Gaver
- Verktøy
- Fiskeutstyr
- Glass og service
- Lamper og elektrisk utstyr
- Hagemøbler
- Hageredskap
- Duker
- ... og **veldig mye annet!**

Fosby, Aremark. Åpningstider som Joker

WWW.SOOT-SPELET.NO

SOOT SPELET 2015

Musikk: Henning Kvitnes

Dennis STORHØI
Alexander RYBAK
Samuel FRÖLER
Sanne KVITNES
med flere...

Lørdag 27. juni	kl. 19.00	PREMIERE
Søndag 28. juni	kl. 19.00	
Tirsdag 30. juni	kl. 19.00	
Onsdag 1. juli	kl. 19.00	
Torsdag 2. juli	kl. 19.00	
Fredag 3. juli	kl. 19.00	
Lørdag 4. juli	kl. 15.00 og 19.00	
Søndag 5. juli	kl. 15.00 og 19.00	

Sted: Ørje Sluseamfi, 1870 Ørje

Billetter kjøpes på
www.billettservice.no

Tlf. 815 33 133

SPONSORER

Slepebåten «Tista» i aksjon med tømmer i vassdraget. Båten ble i 1997 kåret til Haldens kulturminne.

Haldenkanalen brukes i dag hovedsakelig til rekreasjon. Disse ungdommene prøver fiskelykken i Tista i Halden, bare noen hundre meter før vassdraget møter Iddefjorden. Foto: Øyvind Ottersen.

Sluseanleggene i Haldenkanalen er imponerende. Her er det to skuelystne som følger med når en fritidsbåt tar seg oppover gjennom Strømsfoss sluse. Foto: Øyvind Ottersen.

Fra fløting til rekreasjon

I 1982 var det slutt på tømmerfløtingen i Haldenvassdraget. En mer enn 500 år gammel næring var lagt ned. Den moderne tid, med frakt av tømmer på landeveien, hadde definitivt gjort vassdraget som transportvei overflødig.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST

Fløtingen var avhengig av åpent vann. Sesongen tok til så snart isen var borte. Først sent på høsten, når isen ikke lenger gjorde det mulig å frakte tømmer på vassdraget, var det på tide for fløterne å gjøre andre oppgaver. Noen jobbet i Tisdal, Halden eller andre steder.

Mange fløtere

Haldenvassdragets Fløtningsforening var en stor arbeidsgiver. Hundrevis av mennesker hadde sin inntekt fra fløtingen. På Otteid var

det stor aktivitet. Tømmer ble fraktet fra Stora Lee til Haldenvassdraget, via flere tekniske innretninger.

I 1956 ble virksomheten nedlagt på Otteid. Før den tid hadde det gått jernbane fra Gjosbu til Bottenvika. Den ble nedlagt i 1925. Bilene tok mer og mer over.

I dag er tømmerfløtingen historie. Men kommunene langs vassdraget har ikke glemt den betydningen fløtingen har hatt. Under Kulturminneåret 1997 valgte Halden den gamle slepebåten «Tista» som sitt kulturminne. Aremark valgte tømmerrenna ved Fjell

bru, mens Marker valgte kjerraten på Otteid.

Tar vare på historien

På Ørje har man dessuten Haldenvassdragets Kanalmuseum, et flott museum som gir et fint bilde av en næring som blant annet la grunnlaget for Halden by og den velstand vi har i dag. Helt siden 1300-tallet er det fløtet tømmer på vannveiene i Norge. For 150 år siden gjorde Engebret Soot en stor innsats for å gjøre fløtingen mer effektiv. Han sørget for å kanalisere Haldenvassdraget. Det ble bygget sluser på

Ørje, i Strømsfoss, ved Krappeto og på Brekke. Det ble også anlagt kanalsystemer lenger nord i vassdraget slik at tømmeret kunne fraktes lettere fra tilstøtende vassdrag. Transporten mellom Stora Lee og Haldenvassdraget ble gjort enklere ved hjelp av skinner, kanal og kjerret på Otteid.

Alt dette er i dag anlegg som hovedsakelig fungerer som kulturminner. Men slusene er fortsatt til glede. Både for de restaurerte dampbåtene, passasjerbåtene og for alle som nyter vassdraget i sine fritidsbåter, kanoer eller kajaker.

Steinar Fundingsrud, her ved Ørje sluser, er daglig leder i Haldenvassdragets Kanalselskap. Gjennom mange år har han jobbet iherdig for å sette Haldenkanalen i stand. Hans innsats har blant annet ført til at betydelige økonomiske midler er tilført kanalen.

Foto: Øyvind Ottersen.

Haldenvassdragets Kanalselskap

«Selskapets formål er drift og vedlikehold av selskapets anlegg, samt utvikling av Haldenvassdraget og det som står i forbindelse med dette formål, herunder ivaretagelse av de kulturhistoriske verdier selskapet representerer».

ØYVIND OTTERSEN, TEKST

Slik lyder formålsparagrafen til Haldenvassdragets Kanalselskap. Daglig leder Steinar Fundingsrud jobber sent og tidlig med å oppfylle paragrafen. Det som har skjedd i Haldenkanalen de siste årene tyder på at han lykkes godt.

Spleiselag

Haldenvassdragets Kanalselskap AS har i flere år gjennomført en omfattende restaurering av kanalaneleggene og farleden. For årene 2007–2014 er det investert 40 millioner kroner. Finanseringen er et stort spleiselag hvor Staten har bidratt med 29 millioner kroner, Østfold fylkeskommune med 6 millioner kroner, de fire Haldenkanal-kommunene med til sammen 3 millioner kroner, Østfold Energi med 0,5 millioner kroner, UNI-stiftelsen med 0,4 millioner kroner og Gjensidigestiftelsen med 0,5 millioner kroner. De fylkeskommunale og kommunale midlene ble utbetalt over fire år, fra 2009 til 2012.

På en eksklusiv liste

Riksantikvarens bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner har fra og med i år fem-

ten anlegg på landsbasis, hvorav Haldenkanalen er ett av disse.

Disse anleggene er: Atlungstad brenneri, Fetsund Lenser, Føldal gruver, Haldenkanalen, Neptun Sildoljefabrikk, Næs Jernverksmuseum, Kistefos Træsliberi, Klevfos Cellulose- og Papirfabrikk, Rjukanbanen, Salhus Tricotagefabrikk, Sjølungstad Uldvarefabrikk, Spillum Dampsag & Høvleri, Tyssedal kraftanlegg, Odda smelteverk og Bredalsholmens Dokk- og Fartøyvernseier.

Gjennom Bevaringsprogrammet for tekniske og industrielle kulturminner får Haldenvassdragets Kanalselskap økonomisk og faglig drahjelp til istandsetting og vedlikehold av kulturminner fra Skulerud i Aurskog-Høland til Tistedal i Halden. Riksantikvaren har inngått avtale med Haldenkanalen om hvilke anlegg som skal inngå i avtalen. En av forutsetningene er at Kanalselskapet eier eller har evigvarende bruksrett til objektene.

Objektene

Disse objektene inngår i samarbeidet med Riksantikvaren:

Skulerud:

- Reetablering av jernbanemiljøet på Skulerud, slik det var i 1960.

- Ferdig restaurert: Tømmerkrana, smia og pakkhuset.
- Istandsetting: Lokstall, svingskive, fastbrygge.
- Reetablering: Vannstender, kullhus, skinnelagging (skinner innkjøpt 2013), tippkran, stasjonsbygning.

Ørje:

- Sluseanlegg, slusekiosk, brygge, sluseboliger m/uthus, to pakkhus.

Strømsfoss:

- Sluseanlegg, slusekiosk, slusebolig m/uthus og jordkjeller. Fløterhytte?

Brekke:

- Gamle Brekke sluser.
- «Nye» Brekke sluseanlegg, slusekiosker, verksted, smie, to sluseboliger og uthus, to fløterhytter. Hageanlegg ved sluseassistentbolig.

Tistedal, Vadet:

- Istandsetting (2014): Båtslippen i Vadet, med vinsjhus, skinner, vogn, trafostasjon, kompressorhus, båthus/naust.

Tistedal, Tangen:

- Verksted (i dag klubbhus for padlekлубben), brygge.

Andre tiltak

- Brygger, lenser og tømmerrenne:
- Noen brygger skal istandsettes.
- Det skal istandsettes og reetableres lenser på flere steder i Haldenkanalen.
- Ei tømmerrenne skal istandsettes.

Flere objekter:

Kanalselskapet er i dialog med eierne av noen konkrete bygninger og anlegg med meget stor kulturhistorisk verdi. Riksantikvaren har sagt ja til at disse bygningene og anleggene kan tas inn i samarbeidet med Riksantikvaren dersom eierskap/bruksrett er avklart.

Regionens bidrag og ansvar

Riksantikvaren har ved flere anledninger poengtert at en sterk medvirkende faktor for Haldenkanalens plass på bevaringsprogrammet er regionens sterke engasjement og økonomiske velvilje for istandsetting og utvikling av kanalen. Det er av avgjørende betydning at lokale og regionale myndigheter stiller opp og er en del av basisen for den videre satsingen. Dersom det blir bortfall av midler fra primærkommunene og fylke, vil også Riksantikvaren vurdere sitt tilskudd.

Merkeår i Haldenkanalens historie

1851: Møte på Brårud gård ved Ørje. 36 personer fra Høland, Rødenes, Øymark, Aremark og de svenske grensebygder, samt Engebret Soot møtes. Temaet er en kanalisering, for å få rasjonell tømmerfløting og transport av mennesker og gods. Soots planer får oppslutning.

1852: Haldenvassdragets Kanalselskap AS etableres, eller rettere sagt «Aktieselskab for Farborgjørelse av det Fredrikshaldske Vassdrag». Store og små aksjonærer løfter i flokk.

1853: Gamle Brekke sluser åpnes.

1856: Krappeto sluser åpnes.

1860: Ørje sluser åpnes.

1860: Strømsfoss sluse åpnes.

1861: Vårflom raserer Krappeto sluser og gjør store skade på Brekke sluser.

1873: Gjenoppbygging av Krappeto og Brekke sluser starter.

1877: Hele kanalen gjenåpnes – 18 år etter kanalbyggerens død.

1924: Nye Brekke sluser åpnes.

1975: Siste år det er utbetalt utbytte til aksjonærene.

1982: Tømmerfløtingen opphører.

1987-1994: Staten bevilger 12,5 millioner kroner til opprusting av Haldenkanalen.

1996-1998: Staten bevilger 7 millioner

kroner til tilrettelegging for allmennhetens bruk av Haldenkanalen. Blant annet nye servicehus, brygger og oppsugingsanlegg for kloakk fra båter.

1997: Nye vedtekter i Kanalselskapet.

1997: Staten overfører vederlagsfritt sine uprioriterte aksjer i HK, pålydende kr 148.932 til Østfold fylkeskommune og til primærkommunene med 9/37 av aksjene til Østfold fylkeskommune og 7/37 til hver av de fire Haldenvassdragkommunene.

2003: Staten bevilger 1,2 millioner kroner etter at Kanalselskapet ble slettet fra momsregisteret.

2007: Primærkommunene og Østfold fylkeskommune bevilger til sammen 1,25 millioner kroner til en «strakstil-takspakke», som i hovedsak går til ny øvre sluseport på Ørje og restaurering av brygger. Østfold Energi bevilger 400.000 kroner som delfinansiering av ny Ørje-sluseport (nr. 2). Stiftelsen UNI bevilger 400.000 kroner til restaurering og fornying av lenser i Haldenkanalen.

2008: To nye sluseporter på plass i Ørje sluser. Gjensidigestiftelsen bevilger 200.000 kroner til farledsmerking i Haldenkanalen. Kanalselskapet

får 1,5 millioner kroner fra Olje- og Energidepartementet.

2009: Kanalselskapet får 8 millioner kroner til restaurering av Haldenkanalen fra regjeringens krisepakke, og 1 million kroner fra Statsbudsjettet.

Østfold fylkeskommune og de fire Haldenkanal-kommunene innbetaler første rate av fire på 2,25 millioner kroner.

Alle bevilgningene benyttes til tidens storopprusting av Haldenkanalen. DS «Turisten» vender tilbake, og det blir en stor og vellykket feiring.

2010: Kanalselskapets generalforsamling vedtar nye vedtekter. Stor og vellykket markering av at Ørje sluser og Strømsfoss sluse er 150 år.

2011: Kanalopprustingen fortsetter med 2 millioner kroner over statsbudsjettet og 330.000 kroner fra Gjensidigestiftelsen. Åpning av fløterhytta i Brekke. Ørje sluser fortsatt stengt for oppoverslusing. Kompensasjonstiltak er publikumslusing, båttransport rundt Ørje sluser og dampbåtturer mellom Ørje og Skulerud.

2012: Opprustinga i Brekke sluser fortsetter med 2 millioner kroner bevilget over statsbudsjettet. Kanalselskapet får kr 2.842.968 fra Riksantikvarens Bevaringsprogram for tekniske og

industrielle kulturminner. Tilsagnet gjelder restaurering av begge sluseportene i Strømsfoss, restaurering av girkasser i Brekke sluser, forprosjekt Slippen i Vadet, restaurering av tømmerkrana og smia på Skulerud.

2013: Haldenkanalen får fast plass på Riksantikvarens Bevaringsprogram for tekniske og industrielle kulturminner. Opprustingen av Haldenkanalen fortsetter: Olje- og energidepartementet bevilger 2,25 millioner kroner til opprusting av Brekke slusekammer. Riksantikvaren gir kr 852.725 til restaurering av girkasser i Brekke, tilstandsrapport for Kanalselskapets anlegg samt forprosjekt reetablering av jernbanemiljøet på Skulerud. Kanalselskapet ansetter to kanalreparatører, med lønnsmidler og midler til materialer fra Riksantikvaren; 1,6 millioner kroner.

2014: Fra Riksantikvaren får Kanalselskapet lønnsmidler til kanalreparatørene, samt midler til materiell; til sammen kr 1.648.000. Kanalselskapet får kr 5.329.986 i prosjektmidler, fordelt på istandsetting av Båtslippen i Vadet, Tistedal (kr 3.998.256) og kr 1.331.730 til betaling av tidligere innkjøpte jernbaneskinner til Skulerud.

Slusing er en spektakulær opplevelse, enten du selv blir sluset eller bare følger det hele fra side-linjen. Her fra Ørje sluser, som ble åpnet i 1860.

ENKLERE BLIR DET IKKE:

Ferdigplen på rull

Med ferdigplen får du enkelt og raskt en flott og solid plen. Gresset kommer i ruller på 2,5 x 0,4 meter (1 m²), klar til å legges ut på et underlag av matjord. Deretter er det bare å vanne godt, og du har en plen som virkelig tåler å brukes.

VI LEVERER PLEN TIL HELE ØSTFOLD OG STORE DELER AV ØSTLANDET. LEVERER OGSÅ JORD OG TORV, SAND, SINGEL, BARK OG FLIS. RING OSS I DAG!

Fix-Ferdigplen

TELEFON 906 63 372. WWW.FIX-FERDIGPLEN.NO
Besøksadresse: Østre Rødenesveien 576, 1870 Ørje

Praktbok om Engebret Soot

En praktbok om dampskipet «Engebret Soot» og mannen med samme navn blir lansert i juni. Foto: Øyvind Ottersen.

I disse dager legges siste hånd på verket før lanseringen av en praktbok om dampbåten Engebret Soot og ikke minst om mannen med samme navn. Bokens forfatter er Markers historiske orakel og kanalentusiast Eilif Mosbæk. Han har hatt med seg Øyvind Ottersen som en slags litterær sparringspartner. Grafisk formgiver Runar Drønen i Byline AS har gjort et strålende stykke arbeid og skal ha mye av æren for at boken er blitt en imponerende trykksak.

Boken tar for seg Engebret Soots historie, både mannen og båten, byggingen av Haldenkanalen og de mange sluseanleggene. Den tar for seg historien og setter den inn i en større sammenheng. I boken får leseren vite hvorfor vår region, fra Aurskog-Høland i nord til Halden i sør, er blitt som vi kjenner den i dag.

Eilif Mosbæk går også grundig til

verks i presentasjonen av de mange båtene på vassdraget. Hovedfokus er på D/S «Engebret Soot» - damperen som var fortapt, men som fikk nytt liv takket være en fantastisk innsats av en rekke ildsjeler.

Alle som kjenner Eilif Mosbæk vet at mannen har glimt i øyet og mye humor i pennen. Boken inneholder naturligvis en rekke festlige historier knyttet til Haldenkanalen og livet langs vassdraget. Og ikke minst byr boken på en rekke gamle og nye fotografier, til glede for alle som er glade i Haldenvassdraget.

Boken om Engebret Soot blir lansert i juni, i forbindelse med Soot-spelet i Ørje sluser.

Det er Stiftelsen D/S Engebret Soot som står for utgivelsen, og Marker Sparebank har med sitt betydelige bidrag gjort utgivelsen mulig.

Bondestua

RØDENES

Bondestua er ideell for deg som skal ha bryllup, barnedåp, konfirmasjon, minnesamvær, jubileum, konferanse, juletreffest, møte eller bare ha et selskap med dans og moro. Lokalene rommer ca. 150 gjester og har alle fasiliteter for et vellykket selskap.

**Stemningsfulle lokaler
i vakre omgivelser**

Tlf.: 419 08 486 • 69 81 32 66 • www.bondestua.no

Eilif Mosbæk har skrevet boken om Engebret Soot. Foto: Øyvind Ottersen.

Et solid A-lag av kulturpersonligheter skal underholde i Ørje i sommer. Her er tre av de største navnene, fra venstre Alexander Rybak, Dennis Storhøi og Samuel Frøler.

Årets begivenhet – spelet om Soot

Engebret Soot er den enkeltperson som har hatt størst betydning for vår region. Han sørget for kanaliseringen av Haldenvassdraget, og det la grunnlaget for utviklingen av så vel Halden by som bygdene langs vassdraget. I slutten av juni hedres mannen med sitt eget «spel» - Soot-spelet i Ørje sluser.

ØYVIND OTTERSEN, TEKST

Forfatteren Jonas Lie omtalte Engebret Soot og felespilleren og superstjernen Ole Bull som 1800-tallets store naturgenier. De to møttes i virkeligheten, og de møtes i Soot-spelet.

Engebret Soot var husmannssønnen som lot seg inspirere av en gammel fysikkbok, hadde finnblod i årene, mytologisk sjarm og en enorm arbeidsevne. Han endte opp med å være grunnleggeren av hele Haldenkanalen. Han var en kapasitet i ord, handling og iderikdom. Sterke menneskelige følelser, enormt pågangsmot, høyreist, uredd, musikalsk; men også impulsiv, temperamentsfull og egenrådig. I Soot-spelet får vi møte mannen og myten.

Et solid A-lag

Regissør Anneli Sollie har jobbet lenge og intenst med spillet, som forhåpentligvis blir starten på en tradisjon i Sommer-Ørje. Hun har da også klart å sikre seg et solid A-lag av skuespillere og andre bidragsytere. Dennis Storhøi skal spille ho-

vedrollen som Engebret Soot. Selveste Alexander Rybak skal tolke rollen som Ole Bull. Da blir det ikke behov for playback når feletonene runger utover sluseområdet. Svenske Samuel Frøler ikler seg prestekjolen og tolker rollen som sogneprest Heyerdahl. Markers gamleordfører Stein Erik Lauvås, i dag stortingsrepresentant, skal være stortingsmann også i spillet. På rollelisten finner vi også Sanne Kvitnes. Hun spiller Engebret Soots eldste datter. Selv er hun datter av Henning Kvitnes, som har laget originalmusikk til årets Soot-spelet. I tillegg vil en rekke lokale aktører delta.

Historiske Spel

Spillet, eller spelet, om kanalbyggeren Engebret Soot lanseres i år under samme hatt som øvrige Historiske Spel i Norge. Det hele foregår uten-dørs i det unike sluseamfiet i Ørje.

Stykket ble originalt skrevet av Ørje-mannen Ole Karsten Andersen i 1986. Det er imidlertid gjort noen endringer. Ikke minst for å fremheve den myteomspunne Soot, arbeiderne, relasjonene og svermeriene rundt ham.

Regissør Anneli Sollie håper og tror på ti «fulle hus» når Soot-spelet vises her i det flotte amfiet i Ørje sluser i månedsskiftet juni/juli. Foto: Øyvind Ottersen.

– Jeg kan love en flott opplevelse i Ørje sluser fra premieren 27. juni til den tiende og siste forestillingen er avsluttet søndag 5. juli. Her blir det store skuespillerprestasjoner, en spennende historie og ikke minst fantastisk musikk av Henning Kvitnes. Alt i imponerende historiske omgivelser i Ørje, sier regissør Anneli Sollie.

Og vi legger til: Alle med hjerte for regionen, fra Halden i sør til Bjørkelangen i nord, har en unik mulighet til å lære mer om mannen som la grunnlaget for den velstand vi nyter godt av i dag.

Det skjer langs Haldenkanalen

5. MAI TIL 31. JULI

MAI

TIRSDAG 5.

Åpning av Helgetjernsrunden i Ørje. Oppmøte ved Marker bo- og service-senter kl. 18.

SØNDAG 17.

Feiring av nasjonaldagen. Mange lokale arrangementer.

LØRDAG 23.

Sykkelrittet Landegrensene arrangeres ved Svinesund i Halden.

Åpning av jubileumsutstilling på Fredriksten festning i Halden.

MANDAG 25.

Vårvandring i Bjørkebekk, Aremark kl. 10. Turen går til boplassene Nordre og Søndre Svarød, Ulevannsdammen i Sverige, Neverlund og Kvernmoen.

TIRSDAG 26.

Marker Historielag arrangerer tur til Skulerud. På Grendehuset vil Leif Bråthen fortelle om Skulerud før og nå.

FREDAG 29.

Løkendagene arrangeres i Løken i Aurskog-Høland.

LØRDAG 30.

Løkendagene arrangeres i Løken i Aurskog-Høland.

Lørdag i slusene, Ørje kl. 13-14.

Kanalfestivalen i Strømsfoss i Aremark åpnes.

Kanalturen 2015 - en padletur fra Ørje til Halden, med stopp i Strømsfoss.

SØNDAG 31.

Kanalturen 2015 fortsetter - en padletur fra Ørje til Halden, med stopp i Strømsfoss.

Eksismoaløpet arrangeres på Bjørkelangen i Aurskog-Høland. Løpet inngår i Mangenskogtrippelen.

Elgrittet på sykkel arrangeres i Løken i Aurskog-Høland.

JUNI

TIRSDAG 2.

Marker Historielag arrangerer kl. 18. **vandring til nedlagte boplasser.**

ONSDAG 3.

World Cup i orientering på Prestebakke og Fredriksten festning i Halden.

TORS DAG 4.

World Cup i orientering på Prestebakke og Fredriksten festning i Halden.

FREDAG 5.

World Cup i orientering på Prestebakke og Fredriksten festning i Halden.

LØRDAG 6.

Lørdag i slusene, Ørje kl. 13-14.

Aurskog-Høland Rally arrangeres på Bjørkelangen.

Fredriksten Musikkfestuke åpner på festningen i Halden.

SØNDAG 7.

Åpen gård på Skolleborg i Aremark kl. 11.

ONSDAG 10.

Premiere på utendørsoperaen «Tosca» på Fredriksten festning i Halden kl. 22.30.

TORS DAG 11.

Fredrikshald visefestival i Halden.

FREDAG 12.

Fredrikshald visefestival i Halden.

Utendørsoperaen «Tosca» på Fredriksten festning i Halden kl. 22.30.

LØRDAG 13.

Haldendagen, med blant annet barne- og familiefestival i Busterudparken.

Fredrikshald visefestival i Halden.

Gjeddefiskekonkurranse i Aremark.

Lørdag i slusene, Ørje kl. 13-14.

Krepserittet på sykkel arrangeres i Hemnes i Aurskog-Høland.

Bryggedans på Skulerud i Aurskog-Høland.

Utendørsoperaen «Tosca» på Fredriksten festning i Halden kl. 22.30.

SØNDAG 14.

Gjeddefiskekonkurranse i Aremark.

Åpent elgbanestevne på Rømskog skytebane kl. 10.

TORS DAG 18.

Tons of Rock på Fredriksten festning i Halden.

BjørkeMart'n arrangeres på Bjørkelangen.

FREDAG 19.

Tons of Rock på Fredriksten festning i Halden.

BjørkeMart'n arrangeres på Bjørkelangen.

Midtsommerfestivalen på Bjørkelangen.

LØRDAG 20.

Tons of Rock på Fredriksten festning i Halden.

Lørdag i slusene, Ørje kl. 13-14.

BjørkeMart'n arrangeres på Bjørkelangen.

Midtsommerfestivalen på Bjørkelangen.

SØNDAG 21.

Otteidstien. Et arrangement i regi av Turistforeningen og et samarbeid mellom Aremark og Marker.

TIRSDAG 23.

Sankthansfeiring på Tangen i Ørje.

FREDAG 26.

Slusefestivalen i Ørje.

Mat- og Havnefestivalen i Halden sentrum.

LØRDAG 27.

Ungdomsarrangementet Powermeet på Halden torg.

Slusefestivalen i Ørje.

Åpning av sommerutstillingen i Galleri Ørje Brug.

Premiere på Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 19.

Mat- og Havnefestivalen i Halden sentrum.

Årets sesong starter på Fangekasa Bibelcamping i Aremark.

SØNDAG 28.

Slusefestivalen i Ørje.

Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 19.

Mat- og Havnefestivalen i Halden sentrum.

MANDAG 29.

Bibelcamp starter på Fangekasa i Aremark.

TIRSDAG 30.

Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 19.

BARNEVERN
VAKTEN
FOR INDRE ØSTFOLD
- for barn i akuttsituasjoner

Telefon: 91 38 92 93
Åpningstid:
Hverdager kl. 16-08.
Helger og høytider:
Hele døgnet

Vi trenger flere fosterhjem!

Ønsker du å bli fosterforelder?
Vi informerer gjerne om hva som skal
til for å ta imot et fosterbarn.

Ta kontakt med stiftelsen fyrlykta
Roar Vestad - Telefon 971 22 287
roar.vestad@fyrlykta.no - www.fyrlykta.no

FYRLYKTA

JULI

ONSDAG 1.

Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 19.

Allsang på Grensen, Fredriksten festning i Halden.

TORS DAG 2.

Startskudd for årets «Bedehussang i Grenseland» på Fangekasa i Aremark.

Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 19.

FREDAG 3.

Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 19.

Åpning av kunstutstilling i Galleri Strømsfoss, Aremark.

LØRDAG 4.

Unionsmarathon i Rømskog.

Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 15 og kl. 19.

SØNDAG 5.

Soot-Spelet i Ørje sluser kl. 15 og kl. 19.

ONSDAG 8.

Allsang på Grensen, Fredriksten festning i Halden.

FREDAG 10.

Kanonrock på Fredriksten festning i Halden.

LØRDAG 11.

Kanonrock på Fredriksten festning i Halden.

Lørdag i slusene, Ørje kl. 13-14.

Gummibåtfestivalen arrangeres i Ørje.

ONSDAG 15.

Allsang på Grensen, Fredriksten festning i Halden.

LØRDAG 18.

Lørdag i slusene, Ørje kl. 13-14.

Pubkveld i MS «Strømsfoss», brygga i Strømsfoss, Aremark.

ONSDAG 22.

Allsang på Grensen, Fredriksten festning i Halden.

Sommerfestivalen, bilcross, i Brekka motorstadion i Aremark.

TORS DAG 23.

Sommerfestivalen, bilcross, i Brekka motorstadion i Aremark.

FREDAG 24.

Sommerfestivalen, bilcross, i Brekka motorstadion i Aremark.

LØRDAG 25.

Pilegrimsvandring fra Nössemark i Dalsland til Aremark.

Frimarked i Ørje sentrum.

Sommerfestivalen, bilcross, i Brekka motorstadion i Aremark.

Lørdag i slusene, Ørje kl. 13-14.

TIRSDAG 28.

Kørrefestivalen i Rømskog.

ONSDAG 29.

Kørrefestivalen i Rømskog.

Allsang på Grensen, Fredriksten festning i Halden.

TORS DAG 30.

Kørrefestivalen i Rømskog.

FREDAG 31.

Kørrefestivalen i Rømskog.

Grenserittet (midt, barn og ung). Fredriksten festning i Halden. Hovedrittet fra Strømstad til Halden går lørdag 1. august.

KIRKENE

Informasjon om arrangementer i våre lokale kirker – se nettsiden www.kirken.no

MOT til å kose seg i sommer

Nå gleder vi oss til sommeren! Gleder oss til å sprade rundt i badetøy, kjøre båt, nyte lange kvelder, slappe av. Vi skal ha MOT til å leve!

Sommeren inviterer til nytelser, og fristelsene står i kø. Muligheten for at man trenger ekstra MOT er absolutt til stede. MOT til å si fra dersom du ser noe som strider imot dine verdier. MOT til å si «nei - dette blir jeg ikke med på». Det er vanskelig! Noen sier «bruk sunn fornuft»! Vi er enig i det utsagnet og står fullt og helt bak dem som uttaler disse ordene, men noen ganger trengs det MOT for å gjøre nettopp dette.

Som en oppfordring fra oss i MOT i Marker, kan du ta med deg følgende ord på vei mot sommeren:

Ha MOT til å bry deg om dem rundt deg og si fra dersom noen tøyser grensene for langt!

Ha MOT til å si nei dersom du mener dine verdier blir satt på prøve!

Ha MOT til å leve – NYT SOMMEREN!

**Lag en god sommer!
Hilsen MOT i Marker**

MARKER KOMMUNE

Besøksadresse: Storgt 60, 1870 Ørje
Postadresse: Postboks 114, 1871 Ørje
Sentralbord: 69 81 05 00
Epost: post@marker.kommune.no

www.marker.kommune.no

Frivilligsentralen, tlf. 454 03 762
E-post: frivillig@marker.kommune.no

Åpningstider

RÅDHUSET

Åpningstider i sommerhalvåret:
1. mai-25. august kl. 07.30-15.

BIBLIOTEKET

Døgnåpent. Bemannet tirsdag og torsdag kl. 10-19.

Kommunale møter

Oppvekst/omsorgsutvalget: 5. mai kl. 18.30.

Plan/miljøutvalget: 5. mai kl. 18.30.

Formannskapet: 7. mai kl. 18.30.

Kommunestyret: 19. mai kl. 18.30.

Formannskapet: 21. mai kl. 14.

Oppvekst/omsorgsutvalget: 2. juni kl. 18.30.

Plan/miljøutvalget: 2. juni kl. 18.30.

Formannskapet: 3. juni kl. 14.

Kommunestyret: 16. juni kl. 18.

Se tidspunkter for møtene på www.marker.kommune.no

Ledige stillinger

Avdelingsleder ved Marker bo- og servicesenter, svangerskapsvikariat. Søknadsfrist: 3. mai

Ved Marker bo- og servicesenter er det for tiden ledige helgestillinger for helsefagarbeidere og sykepleiere.

Søknadsfrist: Snarest

Sommervikarer i omsorg ved Marker bo- og servicesenter søkes.

Søknadsskjema og flere opplysninger finner du på www.marker.kommune.no

Valglistene

I henhold til valgloven skal listeforslagene for kommunevalget 2015 legges ut for offentlig ettersyn. Valglistene er tilgjengelig på Servicetorget i Marker rådhus og på kommunens hjemmeside.

Partier som har levert listeforslag innen fristen:

- Arbeiderpartiet
- Senterpartiet
- Kristelig Folkeparti
- Høyre
- Fremskrittspartiet
- Venstre

Søknad om tilskudd til bredbåndsutbygging

Marker kommune planlegger å søke Nasjonal Kommunikationsmyndighet om tilskudd til bredbåndsutbygging i kommunen. Fristen er 15. mai.

Søknadene er en oppfølging av den kartlegging som kommunen har gjennomført med hensyn til dekning.

Følgende geografiske områder i kommunen vil være aktuelle for søknad i denne omgang:

- Ytterbøl-området
- Rødenessjøen vest
- Vaterland/Sletta
- Buerkroken

Eventuelle innspill til søknaden kan sendes

vidar.ostenby@marker.kommune.no

Språkgruppe - Norsk for fremmedspråklige
Velkommen til Frivilligsentralen på Ørje hver torsdag fra kl. 13 til 15.

SISTEAvisa Grenseland
Storgata 5, 1870 Ørje**TELEFON 468 24 777****Gjensidige**

Marker

Bygdas eget forsikringselskap

BESØKSADRESSE STORGATA 55, ØRJE. TLF. 6981 0180

Disse åtte russejentene skal sette hjembygda på kartet denne våren. Her er de ved BåtCafeen ovenfor Ørje sluser. Ane Kamilla Solbrekke, Anna Eilen Braarud, Nora Skogstad, Marthe Laurendz Jensen, Hanne Hermanseter, Ingeborg Øistad Ruud, Ada Kasbo og Hedda Dehli Johansson.

Markedsfører «Ørje Shore»

Det er russetid, og de røde horder preger byer og småsteder over det ganske land. I Ørje har åtte freske jenter skaffet seg russebil, en rullende markedsføring av «kystbyen Ørje».

ØVVIND OTTERSEN, TEKST OG FOTO

Jentene går på Mysen videregående skole, er hjemmehørende i Marker og ikke så lite stolte av hjembygda si. Med god hjelp av kreative krefter i lokalmiljøet har de dekorert bilen med «Ørje Shore». Bokstavelig talt en hyllest til Ørjes idylliske beliggenhet ved Haldenkanalen. Det er i hvert fall den saklige oppfatningen av navnet. Men i god russetradisjon er det ikke store endringen som skal til før navnet får en helt annen betydning. Men om det er tilsiktet? Det skal fra vår side være usagt.

Bare jenter

– Vi er ikke helt sikre, men vi tror det er første gang at Ørje har en egen russebil med bare

jenter, sier Anna Braarud, en av de åtte freske jentene som har «stresset» mye i det siste for å få bilen ferdig. Det har de klart, og tiden frem til 17. mai vil by på masse fest og moro. Den gamle Chevroleten skal frakte jentene til store russetreff på Fredriksten festning i Halden, Tryvann i Oslo, Kongeparken i Stavanger og flere andre steder.

– Vi gleder oss voldsomt. Dette skal bli kjempemorsomt. Og så setter vi Ørje på kartet i tillegg, sier jentene.

AG Haldenkanalen blir fulldistribuert i kommunene Aurskog-Høland, Rømskog, Marker og Aremark, samt til alle i Halden som sokner til vassdraget.

Avisen vil også være tilgjengelig i butikker, bensinstasjoner, overnattingssteder og andre steder der folk treffes.

Telefon: 468 24 777

E-post:

oyvind.ottersen@grenselandmedia.no